

Чурапчыга күн тахсар!



САНА ОЛОХ

12+

2021 сыл
Муус устар
2 күнэ
бээтинсэ
№ 23
(11776)

Чурапчы улуунун хаһыата • ХАҤЫАТ 1931 СЫЛ АЛТЫНҤЫ 15 КҮНҮТТЭН ТАХСАР • [sanaoloh](https://www.sanaoloh.ru)

бээтинсэ муус устар 2 > субуота муус устар 3 > баскыһыанна муус устар 4 > бэнидизньик муус устар 5 > оптуорунньук муус устар 6 > сэрэдэ муус устар 7 > чэппиэр муус устар 8

--- УЛУУСКА -- БУ КҮННЭРГЭ ---

ЕЛЕНА ВОЛКОВА: “Чурапчы улууһа өрөспүүбүлүкэбэ биир бастыҥнык дьаһанан олорор оройуон буолар”



Кулун тутар 30 күнүгэр СӨ Үлэ уонна социальнай сайдыыга министиэрэ Елена Волкова салайааччылаах үлэпиэр бөлөх Чурапчы улуугар кэлэн барда.

Үлэ министиэрэ социальнай хантыраак нөҕүө дьон төһө сөпкө таба туһанан, бэйэ дохуотун ханатынарыгар сүрүн болжомтотун уурда. Чурапчы улуунун дьаһалтатын мунньахтыыр саалатыгар киириэх иннинэ, социальнай хантыраагы араас сылларга ылан, номнуо бэйэлэрин дьыалаларын тэринэн үлэли-хамсыы сылдьар дьон онорон таһаарбыт бородууксуйаларын көрдөрүүгэ уурдулар. Бу быыстапкага Улахан Күөл учаастагыттан Егор Трофимов пластиктан онорор уһааттара, Чурапчыттан Мария Пестерева оҕуруонан тиспит үлэлэрэ, Андрей Гоголев охсуу оноһуктара,

Хайахсыттан Геннадий Борисов сэдэх экспонаттара, Болтоно Кыңдал учаастагыттан ууһа Николай Миронов тимиртэн оноһуктара, Соловьев нэһилиэгиттэн Валерий Сибириков хаартысканан дьүһүйүүлэрэ, Төлөйтөн Герасим Тарабукин охсуу быһахтара, хомуһа, Чурапчыттан Екатерина Лыткина, Александра Седалищева кондитерскай астары, сыбаарсык Петр Габышев үлэлэрэ улахан сэнээрийини ыллылар. Үлэ министиэрэ Елена Александровна сонно тутта Мария Пестерева оҕуруонан симэбин атыласта.

Төгүрүк остуолга кэпсэтиини улуус баһылыгы социальнай боппуруостарга солбуйааччы Николай Аммосов иилээн-сабалаан ытта. Манна анал иһитиннэриилэринэн СӨ социальнай политика Департаменын салайааччытын солбуйааччы Анастасия Никифорова, улуус баһылыгы экономика уонна инновация боппуруостарыгар солбуйааччы Алексей Егоров, Чакыр нэһилиэгин баһылыга Константин Лебедев, улууска тыа хаһаайыстыбатын сайыннарар агентство үлкэ управлениетын начаалынньыга Петр Татаринов, улуустаабы “Мин бизнесим” киин сэбиэдиссэйэ Иван Протопопов кыттыыны ыллылар.

“Чурапчы олохтоохторугар махтанахпыт баҕарабыт – улууска биһигини үчүгэйдик өйдүүлэр, ол иһин биһигэ түмсэн, Дойду Бэрэсидьиэнэ, өрөспүүбүлүкэ салалтата иннибитигэр туруорар сыалларын-соруктарын ситиһэр кыахтаахпыт”, – диэн Үлэ министиэрэ Елена Волкова түмүк тылыгар эттэ.

Сэмэн ЖЕНДРИНСКЭЙ.



--- САҤА КИНИГЭ ---

Тумус туттар киһибит туһунан өссө биир кинигэ



«Жизнь замечательных людей» диэн Арасыйыа улахан сериятыгар «Егор Борисов» диэн кинигэ Москвага «Молодая гвардия» кинигэ кыһатыгар 3000 ахсаанынан бэчээттэнэн табыста.

Биир дойдулаахпыт Егор Афанасьевич Борисов 2010-2018 сс. Арасыйыа бөдөн регионун – Саха Өрөспүүбүлүкэтин салайбыта. Билигин РФ Федерацияларын субэтин чилиэнэ.

Бырайыак ааптара Валентин Юркин, кинигэ ааптардара: Алексей Сергеевич Березовский (1976-2019) «Наше время» хаһыат эрэдьтэрин солбуйааччытын, 2009-2018 сс. Бырабыыталыстыба бэрэсэдьээтинэн, 2014 сылтан Бэрэсидьиэн субэтининэн үлэлээбит; Владимир Николаевич Федоров 1951 с. Саха сиригэр төрөөбүтэ. Поэт, прозаик, драматург, суруналыыс, 25-

тэн тахса кинигэ ааптара, Норуоттар икки ардыларынаабы уонна П.А.Ойуунускай аатынан бириэмийэ лауреата.

Кинигэбэ Егор Афанасьевич биографията, Сахатын сирин, бүтүн Арасыйыа сайдарын туһугар элбэх уустук быһаарынылары ирдиир тулхадыйбат үлэтэ көстөр.

Бу биэс түһүмэхтэн турар кинигэбэ Гоша Борисов мэник-тэник оҕо сааһыттан, өрөспүүбүлүкэбит баһылыгар тийэр олобун суола сийилии кэпсэнэр. Кинигэ нууччалыы, судургу тылынан суруллубут, ааҕааччы дууһатын ортотунан киирэр түгэһнэрдээх, олобор көрсүбүт, күндүтүк саныыр дьонноругар махтал тыллардаах.

Новосибирскай курдук улахан куоракка соботобун үөрэх туттарса кэлэн баран, самолеттан түһэн уопсайын буларын туһунан бэйэтэ туспа улахан кэпсээн буолуон сөп.

Гоша Борисов диэн саха устудьуона Партия Киин Кэмитиэтигэр тийэр туруорсан, биир дойдулаабын кырдыга дакаастанара кэпсэнэр.

Дойдуга 90-с сыллардаабы экономикага уларыһылар, приватизация, өрөспүүбүлүкэбит улахан бырамысыланнай тэрилтэлэрин дьылбалара, сибээс, тырааныспар сайдыыта муоста тутуутун боппуруоһа, өрөспүүбүлүкэбит судаарыстыбаннаһын сайыннарыы, тас дойдулары кытта сибээскэ тахсыыта уонна да атын боппуруостары ааҕааччы мантан билсиһиэбэ.

Кинигэни ааҕан бүтэн баран олус үчүгэй художественнай киинэни көрбүт курдук сананабын.

Бибилэтиэкэбэ сылдьан кинигэни көрүң, ааҕың.

Варвара ПОПОВА,
Е.А.Борисов архыып бибилэтиэкэтин кылаабынай
библэтиэкэһэ.

--- НОВОСТИ РЕСПУБЛИКИ ---

В Якутии продолжается смягчение ограничительных мер, вызванных распространением новой коронавирусной инфекции

На фоне улучшения эпидемической ситуации по новой коронавирусной инфекции в Якутии продолжается смягчение санитарных ограничений.

Очередные смягчающие меры утверждены новым указом Главы Якутии Айсена Николаева.

Новым указом также увеличивается допустимая загрузка зрительного зала до 75 процентов в домах культуры, культурно-досуговых организациях при репертуарных показах спектаклей и концертных программ по аналогии с кинотеатрами, театрами и концертными организациями.

Срок приостановления на территории Якутии деятельности отдельных организаций, в том числе ночных клубов (дискотек), караоке-залов и иных аналогичных объектов; развлекательных и досуговых заведений, в том числе расположенных в торгово-развлекательных центрах, торговых центрах и торговых комплексах, продлен по 30 апреля 2021 года включительно.

Смягчение нормы по дистанцированию между столами в предприятиях общественного питания и банкетных залах – расстояния между столами сокращены до 1,5 метров (для сравнения, ранее дистанция составляла 2 метра).

Кроме того, принята норма о том, что требование об изоляции, медицинском наблюдении и проведении лабораторного исследования на новую коронавирусную инфекцию (COVID-19) не распространяется на работников, привлекаемых на сезонные работы и для работы по вахтовому методу, если они переболели коронавирусом и включены в Федеральный регистр больных новой коронавирусной инфекцией (COVID-19) и со дня их выздоровления не прошло шести месяцев, а также, если эти лица прошли полный курс иммунизации против COVID-19 и от начала вакцинации прошло 42 дня.

Меры по противодействию распространению новой коронавирусной инфекции (COVID-19) в связи с введением режима повышенной готовности продлены по 30 апреля 2021 года включительно.

Режим самоизоляции для всех граждан старше 65 лет и граждан, имеющих хронические заболевания, также продлевается по 30 апреля 2021 года включительно, так как Правительством Российской Федерации принято решение о продлении срока действия Временных правил оформления листов нетрудоспособности, назначения и выплаты пособий на федеральном уровне до 1 мая 2021 года. Вышеуказанные граждане при условии соблюдения режима самоизоляции из-за распространения новой коронавирусной инфекции могут продолжать получать электронные больничные.

Подробно с текстом Указа Главы РС(Я) от 31 марта 2021 года № 1781 «О внесении изменений в отдельные правовые акты Главы Республики Саха (Якутия)» можно ознакомиться здесь.

Пресс-служба Главы Республики Саха (Якутия)
и Правительства Республики Саха (Якутия).

--- ИЛ ДАРХАН НЭДИЭЛЭТЭ ---

Айсен Николаев үлэтин сүрүн түгэннэриттэн

Кулун тутар 22 күнүгэр сунал ыстаап учараттаах мунһабар Айсен Николаев хааччахтыр уонна ыарыыны сэрэтэр дыһаллар кэдьүүстээхтэрин туһунан бэлиэтээн эттэ. Ол эрэри ыарыы төһө да аччаабытын үрдүнэн, ыараханньык ыалдьааччы уонна киһи өлүүтүн ахсаана элбэбэ долгутар. Ил Дархан коронавирус утары быһыыны биэрии тэтимин ыһыктыбат туһунан соруудахтаата. Маны таһынан регион баһылыга өрөспүүбүлүкэ таһыттан кэлэр дьонно улахан болжомтону уурарга, хонтуруолу күүһүрдэргэ ынырда.

Кулун тутар 22 күнүгэр Айсен Николаев Саха сириин Счетнай палататын бэрэссэдээтэлин Егор Марков кытта көрүстэ. Егор Марков 2020 сылга бүддьүөт үбүн туһаныыны хонтуруоллуур бэрэбиэркэлэр түмүктэрин билиһиннэрдэ. Соробун Ил Дархан быһааччы соруудабынан ыыппыттар. Пандемиянан уустуктар баалларын үрдүнэн, бары болжоммут тэрээһиннэр ыытыллыбыттар. Хонтуруоллуур уорган кэһиһилэр үгүс өттүлэрин бүддьүөтү үөскэтиигэ уонна толорууга быһаарбыт. Кээкэ эбийиэктэри тутуу болжоммут бүппэтэбин сүрүн төрүөтэ бэдэрээччигэр үлэлэригэр итэбэстэри кытта сибээстээх, бырайыак-смета уонна сир уаастагар быраабы олохтуур докумуоннарыгар ситэтэ суох өрүттэр бааллар. Айсен Николаев национальнай бырайыактар туолууларын кэтээн көрүүгэ болжомтону уурары эттэ.

Кулун тутар 23 күнүгэр Айсен Николаев Саха сирэ Арассыйа Арктическай сэбиэктэ бэрэссэдээтэлиир кэмигэр регион-лидер буоларга бэлэмнэ туһунан Ленскэй кулууп экспедэрин дискуссиятын түмүгүнэн эттэ. Кулууп экспедэри өрөспүүбүлүкэ Арктика сириин-уотун сайыннарыыга киллэрэр бырайыактарын үрдүктүк сыаналаатылар. Кэпсэтиини ыыппыт «Российская Арктика» научнай сурунаал сүрүн эрдээктэрэ Кира Змиева Арктика сайдыытыгар Саха сирэ интэриэһинэй, практическай суолталаах уонна кэлим сыһыанынан ойуччу турар диэтэ. Саха сирэ аан дойдутаагы арктическай эргимтэбэ ураты оруоллаах, Хотугу форум секретариата Дьокуускайга баар. «Биһиги тилигин быспакка, Арктика сириин-уотун сайыннары бырайыактары көбүлүүбүт. Хотугу бырайыактарга инвестицияны тардыыга, технологияны, компетенцияны түмүргэ интэриэстээхпит. Онон Арассыйа Арктикатын кыабын аан дойдуга көрдөрөргө регион-лидер быһыытынан сүрүн быһаанаака буоларга бэлэммит», — диэтэ Айсен Николаев.

Кулун тутар 23 күнүгэр Айсен Николаев Москвага оробуочай сырытын кэмигэр

РФ вице-премьерэ Марат Хуснуллин кытта көрсөн, Уһук Илиннэ уонна биһиги өрөспүүбүлүкэбитигэр улахан суолталаах болпуростары быһаарыста. «Олорор дьыэ уонна куорат эйгэтэ» национальнай бырайыак чэрчитинэн олорор дьыэ тутуутун кээмэйин улаатыннарыы, элбэх кыбартыраллаах дьыэлэргэ хапытаалынай өрөмүөнү ыытыы, иттиги тилигин тула кэпсэтии буолла. Маны таһынан «Куттала суох уонна хаачыстыбалаах айан суола» национальнай бырайыагынан регион суолларын тупсарыы, тимир суолу уонна Саха сириин собуруу өттүнээби чох тэрилтэлэрин бииргэ тутан сайыннарыы туһунан дьүүлэстилэр.

Кулун тутар 24 күнүгэр «Muus uSTAR» ыччат бэстибээлэ сафаланыан иннинэ, регион баһылыга бу тэрээһин суолтатын «Арассыйа 24» федеральнай телеханаал эфиригэр кэпсээтэ. Айсен Николаев бэлиэтээбитинэн, өрөспүүбүлүкэбэ билигин кэмнэ аан бастаан ыытыллар ыччат бэстибээлэ эдэр дьон билиитин-талаанын кинэ эйгэбэ көрдөрүгэр төһүү күүс буолуо. Кини этэринэн, тэрээһин инникитин сылын аайы ыытыллыа. «Биһиги бу бэстибээлгэ улахан суолта биэрэбит. Саха сиригэр креативнай экономиканы уонна талааннаах ыччаты өйүүбүт. Кэлинни сылларга IT-индустрия, кинэ, успуорт эйгэтэ сайдар, онно ыччат оруола улахан. Арассыйа уонна аан дойду таһымыгар биллэр «сулустар» кыттылаах улахан бэстибээли ыытыы успуорт, бизнес, аныгы технологиялар, айар талаан эйгэлэригэр биһиги ыччаппыт бастын профессионалларга үөрэнэн, кинилэргэ бэйэлэрин бырайыактарын көрдөрөн, үүнэллэригэр-сайдалларыгар кыахтары арыйар», — диэтэ Айсен Николаев уонна «Muus uSTAR» Саха сириин «визитнай карточка» буоларыгар эрэллээгин биллэрдэ.

Кулун тутар 25 күнүгэр бу сылга бастакынан ыытыллыбыт Олохтоох салайыныы сэбиэтигэр сааскы халаан уутугар уонна ойуур баһаардарыгар сэрэтии, бэлэмнэни болпурорун көрдүлэр. Айсен Николаев улуус баһылыктарыгар нэһилиэнньэни кытта үлэбэ болжомтону уурарга ыйда. Былырын сайын хоту улуустарга хаһаанньытаабыр да ойуур баһаара турбута. Ол иһин Айсен Николаев быһаарытынан хоту улуустарга ойуур баһаарын умурорууга туспа авиационнай салаа Үөһэ Дьааныга баазаланан тэриллэр. «Экология» национальнай бырайыагынан быһыл ойуур баһаарын умурорууга эбии 200 тизиньик, оборудование кэпсээбэ. Иккис болпурорунан Саха АССР 100 сылыгар

бэлэмнэни хаамыытын көрдүлэр. 2014 сыллааха Владимир Путин федеральнай таһымна бу даатаны бэлиэтиир туһунан ыйаах таһаарбыта. Тэрийэр кэмितिэти Юрий Трутнев салайар. Федеральнай уонна регион таһымыгар сүрүн тэрээһиннэр былааннара биэргэммит.

Кулун тутар 26 күнүгэр Ил Дархан коррупцияны утары үлэни сүрүннүүр хамыһыһа уонна сокуону тутуһууну сүрүннүүр сүбэ мунһабын ыытта. Ол онно кэлим былаан туолуута, уопастыбаннай тэрилтэлэри кытта бииргэ үлэлээһин, «Куттала суох куорат» аппаратнай-программнай комплексы олоххо киллэри болпуростара көрүлүннүлэр.

Кулун тутар 26 күнүгэр Айсен Николаев РФ Бэрэсидьиэнин уопастыбаннай приемнайыгар гражданнырга прием онордо. Василий Амыдаев худуһунньуктар мастарыскайдарын дьыэтэ саахаланаар туруктанан көтүрүллүөхтээбинэн, сана эбийиэктэ худуһунньуктар бу иэннэрин оннунан хаалларары туруоруста. Регион баһылыга Култуура министэрибэтигэр соруудабырдэ. Манысэргэ Худуһунньуктар сойуустара Афанасий Осипов аатынан Судаарыстыбаннай бириэмийэни, Афанасий Мунхалов аатынан эдэр худуһунньуктарга бириэмийэни уонна «СӨ үтүөлээх худуһунньуга» бочуоттаах ааты олохтууру туруорсар. Ити болпурорун үһүс кыбаарталга Култуура министэрибэтибэ уонна судаарыстыбаннай наһараадаларга хамыһыһа көрөллөрүгэр соруудахтана.

Кулун тутар 27 күнүгэр Айсен Николаев «Muus uSTAR» бэстибээл ыалдьыта, фигурнай ханкылааһынна олимпийскай чөмпүйүн Алина Загитованы кытта көрүстэ. Ил Дархан Алина ынырыыны ылынан, Саха сиригэр кэлбитигэр махтанна. «Билигиниэ бу көрүн биһиги өрөспүүбүлүкэбитигэр улаханньык сайда илик, ол эрэри сүүсчэкэ оҕо номнуо дьарыктанар. Олимпийскай чөмпүйүн биһиэхэ кэлиитэ фигурнай ханкылааһын уонна да атын көрүннэр сайдалларыгар төһүү буолуо», — диэн Айсен Сергеевич санаатын эттэ, Алина Загитованы сайын ыһаахха ынырда уонна хомуу бэлэхтээтэ.

Эмиз бу күн Айсен Николаев Дьокуускайтан төрүттээх, манна улааппыт Арассыйаҕа биллэр музыкант, рэп-толоороччу Леван Горозияны кытта IT-пааркаҕа көрүстэ. Регион баһылыга Леванна дойдутун ыччатын өрүү өйүүрүн, сибээһин быспакка, Сахатын сириин ааттата сылдыарын иһин махтанна, аныгы ускуустуба, креативнай экономика туһунан кэпсэттилэр.

Кулун тутар 27 күнүгэр «Muus uSTAR» ыччат бастакы бэстибээлин үөрүүлээх аһыллыыта буолла. Уһук Илинни уокурукка биир саамай улахан тэрээһин кыттылаахтарыгар Арассыйа Бэрэсидьиэни Владимир Путин уонна Арассыйа вице-премьерэ Татьяна Голикова эбэрдэлэрин аахтылар. Ил Дархан Айсен Николаев кыттааччыларга туһаайан этэригэр бэстибээлгэ 18 тыһ. киһи регистрацияны ааспытын, ыччаппыт ураты талаанынан, энергиятынан Саха сириин ааттатааҕа диэн эттэ. Бэстибээл үөрүүлээх чааһыгар «Триумфка» балтараа тыһыынча киһи кытынна, бириддиһэн хайысхаларынан куонкуустар кыайылаахтарын чизэстээтилэр. Кизэһтин «Триумф» таһыгар Сайсары күөлгэ оноһуллубут катокка фигурнай ханкылааһынна шоу буолла. Арассыйаны аан дойдуга ааттаппыт фигуристар аан бастаан Дьокуускайга успуорт бу көрүнүн көрдөрдүлэр. Түмүккэ уотунан шоу, халлаанна дроннар ойуу таһааран көтүүлэрэ, фейерверк буолла.

Кулун тутар 27 күнүгэр Суорун Омоллоон аатынан Опера уонна балет тыйаатырыгар «Кармен» опера премьерата буолла. Айсен Николаев тыйаатыр аан дойдутаагы күнүнэн артыыстары уонна көрөөччүлэри эбэрдэлээтэ. «Артыыстар, үнүһүттэр, хор уонна симфоническай оркестр холбоһуктаах үлэлэрэ олус табылына. Кэһиһи кэмнэ тыйаатырга сана интэриэһинэй туруорулар тахсаллар, артыыстарбыт талааннарын сана өрүттэрин арыйаллар. Уһук Илиннэ бастын тыйаатыр буоларгытын итэбэстэбит. Сүрүн ситиһилэрибэт өссө да иннибитигэр», — диэтэ Айсен Николаев. Опера Саха сиригэр аан бастаан француз тылынан оонньонно. Сүрүн партияны Арассыйа үтүөлээх, Саха норуодунай артыыһа Айтилина Адамова толордо. Испэктээги туруорууга Москва, Санкт-Петербург, Екатеринбург, Ижевскэй тыйаатырын диэйтэллэрэ үлэлэстилэр.

Кулун тутар 26-29 күннэригэр Дьокуускайга ыытыллыбыт куорат баһылыгын быһара түмүктэнэн, элбэх куолаһы «Биир ньыгыл Арассыйа» баартыйаттан турбут Евгений Григорьев ылла. Кинини, кыайытынан, Айсен Николаев эбэрдэлээтэ. «Мин санаабар, Евгений бу эппиэтинээстээх дуоһунаһы кыайыа, тапталаах куоралпыт сайдарын туһугар элбэҕи оноруо. Бары кыһамньытын ууран үлэлииригэр ситиһиини баһарабын. Быыбарга кыттыбыт куорат олохтоохторугар махталбын биллэрэбин», — диэн Ил Дархан иһитиннэрдэ.

Афанасий НОЕВ,
Ил Дархан пресс-сэкиртээтэ.

--- ҮЙЭТИТИИ ---

ЫРЫАҤЫТ ВАСИЛИЙ КУЗЬМИННА АНАММЫТ КИНИГЭ



Кулун тутар 31 күнүгэр «Айыллаан» норуот айымньытын дьыэтигэр «Үрдүккэ көтүтэр ырыа алыптаах» диэн Чурапчы улуһун култууратын сайдыытыгар улахан кылаатын киллэрсибит, Саха Өрөспүүбүлүкэтин култууратын туйгуна, Чурапчы нэһилиэгин Бочуоттаах гражданина, сыана бэтэрээнэ Василий Васильевич Кузьмин олобун, айар үлэтин көрдөрөр кинигэ сүрэхтэниитэ буолла.

Кинигэни Василий Васильевич кэргэнэ

Клара Кузьмина, кыһа Инга Слепцова хомуйан онордулар, эрдээктэр — Акулина Кузьмина. Дьокуускайга «Офсет» кинигэ кыһатыгар үрдүк хаачыстыбалаах офсетнай кумаабыга бэчээттэнэн, элбэх хаартыскалардаах, 180 страницалаах. Аан тылы, түмүгү кэргэнэ, оҕолоро суруйдулар. «Таптыбыт, ахтабыт суохтуубут», «Аймах дьон истин ахтыылара», «Үөрэх-билии аартыгар алтыспыт доһотторо», «Култуура эйгэтигэр чабылхай сулуустуу», «Оҕо отон сааспытыттан», «Ыраахха кынаттыыр эн ырыан», «Чурапчы чабылхай патриота», «Бастакы илин ээрэдээби эр дьон ырыатын күрөбэ» диэн түһүмэхтэргэ араарыллан наардаммыт.

Кинигэни билиһиннэри, Василий Васильевич туһунан ахтыы биэчэрин өр кэмнэ бииргэ алтыспыт, үлэлээбит табаарыһа, ССРС култууратын туйгуна, Саха АССР култууратын үтүөлээх үлэһитэ, Чурапчы нэһилиэгин, Чурапчы улуһун Бочуоттаах гражданина Надежда Заболоцкая салайан ыытта. Сыанаттан экранна Василий Кузьмин мэтириэтэ тыктарыллан, бу баардыы, тугу эрэ этиэхтии көрөн олороро бу дыһаһы ситэрэн, толорон биэрдэ.

Ахтылар кинигэбэ кирибит түһүмэхтэринэн, онно суруйбут дьон тыл этилэринэн ыытылына. Бастакынан кинигэни эрдээктэрдээбит Акулина



Кузьмина кинигэ хайдах оноһуллубутун билиһиннэрдэ. Василий Васильевич кыһа Сардана Приходько «Ийэлээх аҕаар» ырыаны ис сүрэхтэнтэн, долгуйан туран толордо. Улуус баһылыгын социальнай болпуростарга солбуйааччы Николай Аммосов, Чурапчы нэһилиэгин баһылыга Владимир Сивцев, Болтоно нэһилиэгин баһылыга Варвара Макарова кинигэ тахсытынан эбэрдэлээтилэр. Чурапчы гымэ буолбут «Ол мин дойдум — Чурапчы» диэн ырыаны бастакы толоороччу Василий Лыткин эбэрдэ тылыгар бу ырыаны кини кэнниттэн ыллаабыт Василий Кузьминна махтанна, бастаан көннөрү ырыа быһыытынан ылланыллыбытын быһыытынан көрөөччүлэри сүһүхтэригэр туруорбакка эрэ ыллаата. Аймахтара Григорий Кузьмин, Афанасий Кузьмин тыл эттилэр, балта Ксения Ксенофонтонна муусукаалынай эбэрдэтин ырыанан тизэртэ.

Алексей Слепцов, Болтоноттон ыкса ыаллара Захар Егоров тыл эттилэр, Болтонотобу сыһыналан кинини дириэктэрэ Петр Дьяконов ырыанан эбэрдэлээтэ.

Улуус киинин уһууааннарын сэбидиссэйдэрэ кырачааннар саамай күүтэр бырааһынньыктарыгар, Саҥа дьылы аҕалар утеникка, Василий Васильевич солбуллубат Тымныы Оҕонньор буоларын абыннылар, убаастыгы киһилэригэр аналлаах кинигэ тахсытынан, эбэрдэлэрин тизэртилэр.

Түмүккэ Василий Васильевич кэргэнэ, оҕолоро бу биэчэри тэрийэн ыыппыт дьонно махтаннылар, тапталаах кэргэни, амарах аҕабыт, эйэбэс эһэбит аатын мэлдьи үрдүктүк тутуохпут диэн эрэннэрдилэр.

Алексей СЛЕПЦОВ.



ТИЭРГЭН



Дьиз кэргэннэ аналлаах сыһыары



7-с кылаастарга Д.П. Коркин аатынан ыспартыбынай интернээт-оскуола тустуу салаатыгар ситиһиилээхтик үөрэнэллэр. Бэйэлэрин баба санааларынан услуорт оскуолаба кириэн, сөбүлээн дьарыктаналлар. Арияан Болтонотооу орто оскуола 5-с кылааһын үөрэнээччитэ буолар. Саамай кырабыт, муруммут бүөтэ Саян уһууаан иитиллээччитэ, быйыл оскуолаба кириэр. Мин бэйэм «СахаСпецТранс» ХЭТ Чурапчытаабы учаастагар начаалынньыгынан үлэлиибин.

- **Оболоргутун ханнык ньыманы тутуһан иитэбитий?**

- Оҕо ханнык эйгэбэ сыһыаннаабын, баба санаата туохха сытарын таба таайан, онно учуоттаан иитэргэ дьулуһабыт. Кэргэмминээн оболорбутун бэйэбитин кытта тэннэ илдьэ сылдьан такайан, дьиз ис-тас үлэтигэр барытыгар уһууабыт. Аба киһи быһыытынан уолаттарбын кытта бултуурбун, балыктыырбын, тутууга, окко-маска, айылбаа үлэлиирбин, араас тизхиныкэни, маассынанан өрөмүөннүүрбүн, уһанарбын ордоробун. Кус кэмигэр, туйахтаахха лицензия ыллахпына, хайаан да илдьэ сылдьабын. Кыраларыттан сабалаан бэлисипиз, матасыкыл, массыына өрөмүөннүүргэ көмөлөһүннэрэбин. Биһиги дьиз кэргэннэ ийэбит соботох кэрэ анаар буолан, мин уолаттарбынан ас астаан, иһит-хомуос, танас-сап



Геннадий МАКСИМОВ: „Бары бииргэ, биир күүс“



Кулун тутар 22 күнүгэр өрөспүүбүлүкэтээби «Бастын аба-2021» күрэх улуустаабы түһүмэбэ кэтэхтэн ытыллына. Бу тэрээһин туһунан суруйбут матырыйаалым ааспыт нэдиэлэтээби хаһыакка бэчээттэнэн тахсыбыта. Күрэххэ сэттэ нэһиликтэн абалар кытыннылар. Кинилэр ортолоругар Болтоноттон бизс уол оболлоох Геннадий Максимов баар. Улууска буола турар аба декадатыгар сөп түбэһиннэрэн, бу күнүгэр киниттэн «Тиэргэннэ» анаан интервью ыллым.

Геннадий Лукич – Болтонотооу «Тускун» эр дьон түмсүүтүн чилиэнэ, «Утум» уопсастыбаннай тэрилтэ волонтера, «Сугулаан» түөлбө салайааччытынан үлүс сылын үлэлиир, «Харбачай түөлбэ» актыыбын салайааччыта, «Дьиз кэргэн үнүстүүтүн бөбүгүтүгэр, аба статусун үрдэтигэр кылаатын иһин» мэтээл хаһаайына, таһаарылаах, бэриниилээх, айымнылаах үлэтин туоһулуур элбэх наһараадалардаах. Нэһилиэк, улуус ытар тэрээһиннэригэр, күрэстэригэр, оҕо иитиитигэр аналлаах дьаһалларга көхтөөхтүк кыттар.

- **Дорообо, Геннадий Лукич. Дьиз кэргэннэ туһунан билиһиннэр эр.**

- Ойохпунаан Александр Семеновналыын иккиэн Болтоноттон төрүттээхпит. Төрөөбүт-үөскээбит сирбитигэр билсэн, сүрэхпитинэн сөбүлэһэн, харахпытынан хайбаһан, 2003 сыллаахха холбоһон, алаһа дьиз туттан ыал буолан олоробут. Александр В.А. Саввин аатынан Болтонотооу норуот айымнытын дьизитигэр уус-уран салайааччынан таһаарылаахтык үлэлиир. Бизс уол оболлохпун. Улахан уолбут Аян Арктической судаарыстыбаннай аграрнай-технологической университетка (урукку аата ЯГСХА) 4-с кууруска кэтэхтэн үөрэнэр. Маны тэннэ ыраах айан суопара буолар. Онтон икки уолбут - Жора 10-с, Гена

сууһан, кырабытын көрсөн көмөлөһөбүт.

- **Уол оҕону иитиигэ аба күүстээх санаалаах, кытаанах, оттон ийэ киһи аһыныгас, сымнабас буолуохтаах дьиз этээччилэр. Ону эн туох дии саныгыһыныт? Таарыйа, дьиз кэргэннэ туох үгэстээххитин кэпсээ эр.**

- Киһи сиэринэн хонтуруоллуубун, үөрэби, үлэни ирдийбин. Уһун өрөбүллэригэр мээһэ сыппакка, хамсана-ипсэнэ сылдьалларыгар анаан сайынын таһырдыа эттэрин-сииннэрин эрчийэр ыспартыбынай былаһаакканы туттум. Кыһынны биризмэбэ дьарыктаналларыгар анаан дьиз иһигэр анал мунугу онорбутум. Оболорбут сөбүлээн дьарыктаналлар. Иллэн кэммитигэр дьиз кэргэннэ бары мустан остуол оонньууларын оонньуубут. Сөптөөх сынналаны тэринэн, дьиз кэргэннэ айылбаа үгүстүк сылдьабыт, сир астыыты, сизри-туому толоробут. Сыллата тэлгэлэбэр Кыайы күнүгэр халсабайа, ытыыга уолаттарбын көбүлээн, күрэхтэһии тэрийэбин. Хас биирдии оболбут сирдээхтик, дьонун киһи буола улаатарыгар, үтүө майгылаах, сырдыкка, кэрэбэ дьулуурдаах буоларга, кырдыаһаһы убаастырга, кыаммат дьонно-сэргэбэ көмөлөһөргө, тапталбытын инэрэн, сүрэхпит сылааһынан үөрэтэбит.

- **Бэйэн услуордунан дьарыктанабын дуо?**

- Саха киһитэ буоларым быһыытынан, кыратык туста, саахыматты, волейболлуу сылдьыбытым.

- **Кэтэх хаһаайыстыбаалааххыт буолуо?**

- Баар. Сылгы иитэбит. Уолаттарбын кытта нэдиэлэбэ икитэ баран көрөн кэлэбит. Хааччахтары тэннэ онорсубуттара. Куруук батыһыннара сылдьар буолан, киһи тугу эр онороору гыннабына, көмөлөспүтүнэн бараллар.

- **Дьиз кэргэннэ ситиһилэриттэн сырдатарын буоллар.**

- Улахан уолбунаан

2013 сыллаахха өрөспүүбүлүкэтээби уонна улуустаабы «Аба күрэбэр» кыттан, кыайылаах аатын ылбыппыт. Ол иннинэ, 2012 сылга улуустаабы «Аба күрэбэр» иккис миэстэни ылбыппыт. Оболор оскуолаба ытыллар араас тэрээһиннэргэ көхтөөхтүк кытталлар. Бүтүн Арассыйатаабы, өрөспүүбүлүкэтээби, улуустаабы олимпиадаларга, бэстибээллэргэ, кэмпириэнсийэлэргэ уо.д.а. күрэхтэргэ үгүс ситиһиилээхтээхтэр.

- **«Сыл бастын абата» күрэххэ таптал, дьиз кэргэн уонна дьол туһунан ыйытыларга туох дьиз эппиэттээбиккитий?**

- Таптал – ыраас санааттан, кэрэ ийииттэн сабыллар, үлэбэ өрүктэр үрдүк анал.

Дьиз кэргэн дьиз – биир эт-хаан буолан олоруу, өйдөһүү, итэбэйси, оболор, сиэннэр.

Дьол – ыра санаа туолуута, олох олоруу.

Таптал, дьиз кэргэн, дьол бэйэ-бэйэлэрин ситэрсэн биэрэр аналлаахтар. Үөрэбин таптыыр дьонум аттыбар баалларыттан, истин сыһыантан, оҕо саната дьизбин толороруттан, чөл, доруобай сылдьартан, үлэбэ-үөрэххэ ситиһииттэн, өйдөһөн-өйдөһөн бииргэ буолартан. Таптыыбын төрөөбүт түөлбөбин, үлэбин, сылаас алаһа дьиз истин сыһыан уйата буоларын.

Бу барыта- мин бигэ туруктаах дьоллоох олобум!

- **Эдэр ыалларга туу сүбэлиэн этэй?**

- Оҕону айылбаа, үлэбэ сыһыанан, бэйэбитин кытта тэннэ илдьэ сылдьыт дьиз сүбэлиибин. Оҕо баба санаатын өйөөн, таба тайанан иитэргэ кыһаллым. Оҕону кытта аһаастык, истинник, улахан киһи курдук кэпсэтэ сылдьыт. Мин үксүгэр дьизбэ суох буолабын. Ол иһин төһө кыалларынан, баар кэммер куруук кэпсэтэ сатыыбын. Үөрэхтэрин туһунан ситиһии ыйытааччыбын.

- **Геннадий Лукич, кэпсээннэ иһин махтал! Эһиги дьиз кэргэннэ иллээх-эйэлээх, байылыат олобу, кытаанах доруобуйаны, үрдүк ситиһилэри бабарабыт!**



Сыһыарыны бэлэмнээтэ Марфа ПЕТРОВА.

--- ҮБҮЛҮӨЙДЭЭХ БИИР ДОЙДУЛААХТАРБЫТ ---

Үйэ агаара –үлэ үөһүгэр



Чурапчыбыт улуугуар сүрүн дьарыкпыт тыа хаһаайыстыбатын производства буолар. Сэбизскэй кэмнэ колхуостар, сопхуостар таһаарылаах, үрдүк көрдөрүүлээх үлэлэринэн улууспут күүскэ сайдыбыта, социальнай-экономическай балаһыанньата лаппа тупсубута. Бу кэлэктиибинэн хаһаайыстыбалар үлэлэрин сүрүннээччилэринэн, салайааччыларынан биригэдьиридэр, колхуос бэрэссэдээтэллэрэ, тыа хаһаайыстыбатын исписэлиистэрэ, управляюцайдар, сопхуос дириэктэрдэрэ этилэр.

Быйыл муус устар 1 күнүгэр колхуоска биригэдьиirinэн, бырыабылыанньа солбуйар бэрэссэдээтэлинэн, Т а

хаһаайыстыбатын управлениетын начаалынньыгынан, сопхуос солбуйар дириэктэринэн, дириэктэринэн үлэлээбит, Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэлэнтэ, Чурапчы улуунун, Чакыр, Хоптоҕо нэһиликтэрин Бочуоттаах гражданина Семен Иванович Сергеев 85 сааһын туолла.

Кини 1936 сыл муус устар 1 күнүгэр Чурапчы оройуонун Чакыр нэһилиэгэр төрөөбүтэ. Очотооҕу оҕо сизиринэн кыра сааһыттан үлэбэ-хамнаска сылдьан, буһан-хатан улааппыта. Тоҕус сааһыттан от үлэтигэр оҕус сизэтээччиртэн саҕалаан, от обустарааччытыгар тийэ сылдьыбыта.

Толоон начаалынай, Хайахсыт 7 кылаастаах, Чурапчы орто оскуолаларыгар үөрэммитэ. Чакырга “Правда” колхуоска хонуу араас үлэлэригэр үлэлээбитэ. Итиннэ нэһилиэк комсомольскай тэрилтэтин сэкирэтэринэн быыбарданан, уопастыбаннай ноҕурууска быһытынан үлэлээбитэ. Салгыы Хайахсыт олохтоох сэбиэтин исполкомугар сэкирэтээрдии сырыттабына, Чакырга көмө биригэдьиirinэн анаабыттара. Ити кэмнэ комсомол райкомун бюротун уураабынан “Эбэ” ыччат-комсомольскай фермата тэриллибитэ. Уһун мас хоруудалары холбооттоон, систиэринэттэн уу быһа тийээн, ынаҕы хотонно уулатыы олохтоммута, от хотон үрдүнэн угуллан, ынах миэстэтигэр тийэрэ.

1962 сыллаахха саас Мугудай орто оскуолатыгар аһыллыбыт бэлэмнэни кууруска үөрэнэн, үрдүк үөрэххэ кириэр экссэмэннэри ситиһиилээхтик

туттаран, СГУ тыа хаһаайыстыбатын факультетыгар бэтэринээринэй быраас идэтигэр үөрэнэ кирибитэ. Биэс сыл ситиһиилээхтик үөрэнэн, үрдүк үөрэх кыһатын бүтэрэн, Хоптоҕо бэтэринээринэй учаастагы сэбиздиссэинэн, салгыы кылаабынай бэтэринээринэй бырааһынан ананан үлэлээбитэ. Колхуостаахтар эдэр эрдэбиттэн билэр, эрэнэр ыччаттарын колхуос солбуйар бэрэссэдээтэлинэн быыбардаабыттара.

1971 сыллаахха ССКП райкомун бюротун уураабынан, Тыа хаһаайыстыбатын миниистирин бирикээһинэн Чурапчы оройуонун тыа хаһаайыстыбатын управлениетын начаалынньыгынан анаммыта. Оройуонна ити кэмнэ Субуруускай аатынан сопхуос уонна 4 колхуос баара. Кураан дьыллар Уус Майа оройуонугар Нуотара үрэбин бары учаастагар оттоһуну тэрийэллэрэ. Бааһынаттан сүөһү аһылыгын үүннэрэн ылыы тэриллибитэ. Бурдугу үүннэриигэ үрдүк көрдөрүүлэр ситиһилибиттэрэ.

Эрилик Эристиин аатынан сопхуос 1974 сыллаахха 4 колхуос баазатыгар тэриллибитэ. Семен Иванович сопхуос солбуйар дириэктэринэн анаммыта. Р. А. Филиппов салайааччылаах бу бөдөн хаһаайыстыба өрөспүүбүлүкэбэ биллэр-көстөр бастын үлэлээбинэн буолбута. Маныаха кылаабынай бэтэринээринэй быраас, солбуйар дириэктэр киллэрсибит кылаата улахан этэ.

1976 сылтан Семен Иванович Эрилик Эристиин аатынан сопхуос дириэктэринэн үлэлээбитэ. Бу дуоһунаска 1976 сыл муус устартан 1985 сыл тохсунньу 15 күнүгэр диэри, 9 сыл сылдьыбыта.

Эрилик Эристиин аатынан сопхуос сыллата 5000 кэринэ ынах сүөһүнү, 3000 кэринэ сылгыны тутара. Сопхуос онус, уон биирис пятилеткалар сылларыгар сүрүн экономическай көрдөрүүлэргэ ситиһиилээхтик үлэлээбитэ. 1975 сыллаахха үтү туттарыы былаана 17400 сэнтиниэр эбит буоллабына, 1984 сылга 23200 сэнтиниэр буолбута. 1977 сыллаахха Бүтүн

Сойуустаабы куоталаһы кыайылаабынан тахсан, ССКП Киин Кэмитиэтин, ССРС Миниистирдэрин Сэбиэтин, Профсойуустар Киин Сэбиэттэрин, Комсомол Киин Кэмитиэтин көһөрүллэ сылдьар Кыһыл Знамятынан наҕараадаламмыта. 1981 сыллаахха сопхуос бары көрдөрүүлэрин аһара толорон, РСФСР Миниистирдэрин Сэбиэтин, профсойуустар Киин Сэбиэттэрин көһөрүллэ сылдьар Кыһыл Знамятынан, өйдөбүннүк дипломунан наҕараадаламмыта.

Семен Иванович сопхуоска дириэктэринэн үлэлиир сылларыгар бэйэлэрин дьыалаларын дириктэр баһылаабыт, сананы-бастыны киллэриигэ дьаныһан туран үлэлиир исписэлиистэр, орто сүһүөх салайар каадырдар, сүөһү иитиитигэр, хонуу, тизхиникэ үлэлэригэр бастын үлэлээхтэр баар буолбуттара. Сопхуос оройуонна, өрөспүүбүлүкэбэ бастыннар кэккэлэригэр сылдьыбыта.

1985 сыл тохсунньу ыйга обком бюротунан бигэргэтиллэн, сана тэриллибит “Мугудай” сопхуоска дириэктэринэн барбыта. 1989 сыллаахха Хоптоҕо нэһилиэгин олохтоох Сэбиэтин исполкомун бэрэссэдээтэлинэн быыбардаммыта. Салгыы Эрилик Эристиин аатынан сопхуос кылаабынай зоотехнигынан сопхуос үлэтэ тохтотуллуор диэри үлэлээбитэ. 1993 сылтан дьиз кэргэнинэн “Алыкы” бааһынай хаһаайыстыбаны тэринэн үлэлииллэр.

1965 сылга Анна Николаевна Адамовалыын ыал буолан үйэ анаарыттан ордук кэмнэ дьоллоохтук олорон, биэс оҕону төрөтөн, улаатыннарар, үөрэттэрэн, идэни баһылылларыгар көмөлөсүттэрэ. Оҕолоро ыал буолан, оҕо-уруу төрөтөн, сизэн оҕолору бэлэхтээтилэр.

Семен Иванович Сергеев таһаарылаах, үрдүк көрдөрүүлээх үлэтэ сыаналанан, В. И. Ленин төрөөбүтэ 100 сылын бэлиэтээн, “Үлэбэ килбиэнин иһин” үбүлүөйдээх мэтээлинэн, 1973, 1974, 1976, 1977, 1978 сс. “Социалистическай куоталаһы кыайылааҕа” бэлиээнэн, Бүтүн Сойуустаабы Норуот Хаһаайыстыбатын ситиһиилэрин Быыстапкатын боруонса мэтээлинэн, “Чурапчы улуунун 20-с үйэ бастын үлэһитэ” бэлиээнэн, элбэх үбүлүөйдээх бэлиэлэринэн, “Гражданскай килбиэ”, «Чурапчы улуунун сайдыытыгар кылаатын иһин» 3-с, 2-с истиэлээннэх бэлиэлэринэн наҕараадаламмыта. Чурапчы улуунун, Чакыр, Хоптоҕо нэһиликтэрин Бочуоттаах гражданина.

Убаастабыллаах Семен Ивановичы үбүлүөйдээх сааһынан улуунун дьонун-сэргэтин аатыттан эбэрдэлиибит, этэннэ буолууну, уһун үйэни баҕарабыт!

Алексей СЛЕПЦОВ.

--- БЭРЭ ОСКУОЛА-СААДА АҢЫЛЛЫБЫТА 30 СЫЛЛААХ ҮБҮЛҮӨЙҮГЭР ---

Оҕо дэҕиттэр сайдарын туһугар

1966 сыллаахха Бэрэ учаастагар биригэдьиир Федор Николаевич Друзьанов туруорсан, ыанньыксыттар оболоругар анаан, Булгуннахтаахтан эргэ дьизни көһөрөн аҕалан, 25 миэстэлээх дьыссаат дьизин туппунтара. Дьыссааты Михаил Петрович Макаров баһылаан-көһүлээн туттарбыта.

Балабан ыйыгар 25 миэстэлээх дьыссаат аһыллыбыта. Сэбиздиссэинэн Евдокия Васильевна Постникова ананан кэлэн үлэлээбитэ.

1974 сыллаахха колхуос бөдөнгүсүттүнэн сибээстээн, Бэрэ, Түөйэ дьыссааттарын Сыланна көһөрөн, онно 50 миэстэлээх дьыссаат аһыллыбыта.

Биһиги нэһилиэкпит сүрдээх киэн сиринэн тайаан сытар. Ол курдук 3 учаастак – Түөйэ, Улахан Күөл, Бэрэ тыа хаһаайыстыбатынан үлэлии-хамсыы олороллор. Тыа хаһаайыстыбата нэһилиэк сайдарыгар тыын боппурус буоларын таба өйдөөн, учаастактары сүөһү үлэтиттэн тэйтимээри, кинилэр оболорун төрөппүттэриттэн араарымаары, оскуола-саад диэн бэртээхэй боппурус туран, бары таһаарылаахтык үлэлии-хамсыы сылдьаллар.

1991 сылтан Лидия Степановна Сивцева Бэрэ дьыссаатын салайан үлэлэтэн олордобуна, 1992 с. оскуола-саад аһыллан, олохтоохтор үөрүүлэрэ мунура суох этэ. Дириэктэринэн

Александр Дмитриевич Рожин, учууталынан Марина Васильевна Рожина ананан үлэлии кэлбиттэрэ.

Оскуола-саад буолуобуттан өр сылларга дириэктэринэн үлэлээбиттэрэ: Александр Дмитриевич Рожин, Светлана Васильевна Артемьева, Анна Иннокентьевна Ноговицына.

Уһундук айымнылаахтык үлэлээбит учууталлары куруутун ахтан-санаан ылабыт: Марина Васильевна Рожинаны, Анна Захаровна Алексееваны, Александра Егоровна Неустроеваны, Лидия Павловна Попованы, Вера Михайловна Алексееваны, Сардаана Николаевна Игнатьеваны.

Истин сыһыаннаах иитээччилэринэн үлэлээбиттэрэ: Розалия Семеновна Адамова, Евдокия Васильевна Аммосова, Валентина Степановна Антоева, Наталия Вячеславовна Пудова, Матрена Михайловна Сивцева.

Оҕоҕо ийэли сыһыаннаах иитээччи көмөлөһөөччүлэринэн уһундук үлэлээбиттэрэ: Полина Молотовна Кардашевская, Прасковья Михайловна Игнатьева, Дария Семеновна Чепалова, Розалия Молотовна Соловьева, Анастасия Ивановна Попова.

Минньигэс астаах повардарынан өр сылларга үлэлээбиттэрэ: Мария Андреевна Ильина, Октябрина Викторовна Илларионова, Ольга Дмитриевна Ноговицына, Ефросинья Александровна Бурнашева.

Оскуола-саад аһыллыабыттан эрэллээх, кыһамнылаах охранныгынан Евдокия Артемьевна Софронова билиннэ диэри үлэлии сылдьар.

Оскуола-саака оҕо дьобурун сайыннарар араас куруһуоктар үлэлииллэр. Улууска, өрөспүүбүлүкэбэ ытыллар араас куонкурустарга, аабыларга биһиги оболорбут сылын аайы ситиһиилээхтик кытталлар. Оскуола-саад кэлэктиибэ нэһилиэккэ, улууска ытыллар дьаһалларга көхтөөхтүк кытталлар. Ол курдук, сылын аайы ытыллар кырыы учаастактар күрэхтэһиилэригэр, тэрилтэлэр икки ардыларыгар ытыллар араас күрэхтэргэ, субуотунньуктарга ситиһиилээхтик кытталлар. Араас акцияларга кыттан матырыйаалынай көмөнү онороллор, күрэхтэһиилэргэ успуонсардаан бириис туруораллар.

Быйыл дириэктэринэн кэскиллээх, эдэр салайааччы Афанасий Петрович Сыромятников ананан кэлэн, таһаарылаахтык үлэлии сылдьар. Учууталынан РФ бочуотунай грамотатынан наҕараадаламмыт, “Учууталлар Уччууталлара” бэлиэ хаһаайына, Дьяконовтар педдинастияларын баһылыга Римма Николаевна Коркина, иитээччинэн СӨ үөрэҕириитин туйгуна “За вклад в дошкольное образование” бэлиэ хаһаайына Матрена Михайловна Сивцева, куруһуок салайааччытынан Аграфена Иннокентьевна Алексеева үлэлииллэр.

Иитээччи көмөлөһөөччүлэринэн Дария Константиновна Яковлева, Саина Васильевна Варламова, асчытынан Аялана Афанасьевна Прохорова, завхонунан Валентина Иннокентьевна Сивцева, охранныктарынан Евдокия Артемьевна Софронова, Василий Васильевич Монастырев, Осип Иванович Сивцев уонна көрөр-истэр персонал Данил Иннокентьевич Сивцев үтүө субастаахтык үлэлииллэр.

Оскуола-саад үлэтигэр олохтоох нэһилиэннэ куруутун күүс-көмө буолар. Биһи төрөппүттэрибт оҕо иитиитигэр бастын көмөлөһөөччүлэрибт буолаллар. Биһиги уһуйбут выпускниктарбыт араас идэни баһылаан, олоххо миэстэлэрин булан, үлэлии-хамсыы сылдьалларын көрөн сэмэйдик үөрэбит, киэн туттабыт.

Дьыссаат, алын сүһүөх оскуола биир өйүнэн-санаанан былааннаахтык, айымнылаахтык үлэлииллэр. Кэлэктиип үлэтэ өссө кэнээн, оҕо сайдарыгар далааһыннаах өрө дабайылары ситиһиэбэ.

Бииргэ үлэлиир кэлэктииппин, Бэрэ бары олохтоохторун, манна үөрэммит выпускниктары, үөрэнээччилэри, иитиллээччилэри 30 сыллаах үбүлүөйбүтүнэн ис сүрэхтэн эбэрдэлиибин!

Чөл туруктаах, чэгиэн-чэбдик олоҕу, үлэтигэр ситиһиилэри баҕарабын!

Бэрэтээҕи оскуола-саад күннэтэ сайда, үтүөбэ-кэрэбэ кэнчээри ыччаты угуя турдун!

Матрена Михайловна СИВЦЕВА, Саха Өрөспүүбүлүкэтин үөрэҕириитин туйгуна, үрдүк категориялаах иитээччи.

--- АВТОНОМИЯ ТЭРИЛЛИБИТЭ 100 СЫЛЫН КӨРСӨ ---

ДИРБИЭН-ДАРБААН СЫЛЛАРГА

(Ленин тэлэгирээмэтин туппут телеграфист Георгий Беляев

Сага олобу тутуу улуу мөккүөрүгэр көрсүбүт олобун кэрчик кэмин туһунан ахтыыта)



1896 с. Боотурускай улуус үһүс Хатылы нэһилиэгэр орто бааһынай дьыэ кэргэнигэр төрөөбүтүм. Кыра сааспыттан эһэбэр Федор Иванович Беляеваахха Чурапчыга иитилибитим. 1912 с. Дьокуускайга тохтуу-тохтуу үөрэнэн, куорат училищетыгар үһүс кылааһы бүтэрбитим. Онтон антах дьонум үптэрэ суох буолан, үөрэттэрбэтэхтэр. Онон дойдубар кэлэн, 25 солк.хамнастаах нэһилиэк суруксутун көмөлөһөөччүтүнэн анаммытым. Онон 4 нэһилиэккэ сыһыарыллыбытым. Биирдии нэһилиэккэ биирдии ый араас нолуоктары, түһээннэри хомуйар үлэлээбим. Ити үлэбэ 1916 с. диэри сылдыбытым. Онтон сибээс үөрэбэр үөрэнээччинэн кириэн, Дьокуускайдаабытым. Морзе аппараатыгар үлэлииргэ кыһаллан үөрэммитим. Кулун тутар 3-4 күнүн диэки дьуһуурустубабар кэлбитим — үлэлиир сирим дьонунан туолбут этэ. "Революция буолбут, ыраахтаабы былааһын суулларбыттар," — дии тоһуйбуттара. Тэрилтэбитигэр дьуһуурунай хонтуруоллааччылар кэлбиттэр. Олор истэригэр Семен Андреевич Новгородов баарын өйдүүбүн. Начаалынныкытын Котлевскайы ууратан кэбиспиттэрэ. Атын киһини анаабыттара. Хас күн аайы миитиннэр буолаллара. Биһиги 10 киһи үөрэнэр этибит, ону түргэн баҕайытык 4-с разрядтаах телеграфистарынан анаабыттара. Олохтоох былаас, губернатор туох да дьаһалы ылбакка сылдыбыта, онтон Иркутскай генерал губернаторыгар балаһыанньаны кэпсээн, хайдах буоларын ыйтан, тэлэгирээмэ ыттарбыта. "Иркутскай губернатор мин былааспын куорат самоуправлениетыгар туран биэрдим, эн да оннук дьаһан" диэн ис хоһоонноох тэлэгирээмэтэ кэлбитэ. Элбэх миитиннэр, демонстрациялар буолан барбыттара. Вице-губернатор бирикээсчиктэр кулууптарыгар элбэх киһилээх миитиннэ бэйэтин боломуочуйатын устуммута, былааһы сага тэриллэр былааска биэрбитэ. Ол миитиннэ аан бастаан Серго Орджоникидзе Покровкайтан кэлэн кыттыыны ылбыта. "Серго, Серго!" — диэн мустубут дьон эбэрдэли көрсүбүттэрэ. Бассабыктартан Г.Петровскай, Губельман (Ярославскай), Виленскай, Орджоникидзе у.д.а. тыл этэллэрэ. Ярославскайы сибээс үлэһиттэригэр сыһыарбыттара. Кэлэн муньахтары ытара, тыл этэрэ, быһаарара. Меньшевиктэртэн Охнянскай диэн киһи улахан араатардыт быһыылааба, төүрт чаас тохтообокко сукуйара. Эсердэр бааллара, үксүлэрэ интеллигенция араната этилэр. Кинилэргэ Пивоваров баара. Кадеттар үксүлэрэ буржуазнай интеллигенциятан тураллара: адвокат Никитинскай, саха атыһыта Никифоров у.д.а. анархистар бааллара. Хара былаахтарыгар "Земля и воля" луоһуннаахтара. Эсердэр луоһуннара: "В борьбе ты обретишь право свое", Социал демокр. партияларын луоһуна "Пролетарии всех стран соединяйтесь!" "Саха национальной интеллигенцията "Союз федералистов" диэни тэриммиттэрэ. Кинилэр сыаллара: Нуучча судаарыстыбатыттан арааска уонна автономия тэринэргэ диэн. Хас биирдии партия бэйэлэрин партияларын көмүскээн, бэйэ-бэйэлэрин кытта кирисэн тахсаллара, үөхсөн да бараллара. Мунур уһугар туох да уураабы ылыммакка, ыһыллан хаалаллара. Атырдыах ыһыгар туруорсан, дойдубар Чурапчыга кэлбитим. Сибээскэ үлэли кирибитим. Уобаластаабы управление хамыһаара Соловьев салалталаах эсердэр былааһы ылбыттарыгар сибээс үлэһиттэрэ уонна үп баанын үлэһиттэрэ забастовканы биллэрбиттэрэ. Мин онно Чурапчыга олорон өйөөн кыттыбытым. 1918 с. Рыдзинскай кыһыл этэрээтэ кэлэн Сэбиэскэй былааһы олохтуур диэри тулуйбуппут. Телеграф, почта биһиги илиибитигэр баара. Үһүэ этибит: Начаалынныкыт Волков, мин кэтээччи уонна почтальон Егоров. Икки наганаах, икки бинтиэкэлээх этибит. Телеграбынан Дьокуускайы, Иркутскайы, Охотскайы кытта сибээскэ олоробут. Онон кыһыллар, үрүннэр хамсааһыннарын барытын билэ олоробут. Совдептар уонна партиялар ытар тэлэгирээмэлэрин уталыппакка ытан иһэрибит. Уобаластаабы управлениены олох ылбат да, ыппат да этибит. Эсердэр былаастара хайдах күөс өттүнэн почтаны, телеграбы ылбатахтарын билигин сөбө саныбын. Биһиги хамнаспыт Томскайтан уонна Охотскайтан кэлэ турара, бородууктанан, танаһынан хаачыйаллара. Земскэй управлениелар диэн тэриллбиттэрэ, онно сүрүннээн эсердэр кирибиттэрэ. Биһиги улууспутугар суруксутунан үлэлээбит Собакин баара. Кулаактары хааччахтыыр буолан, бэйэлэрэ туһунан бөлөх тэриммиттэрэ. Салайааччына Семен Семенович Иннокентьев этэ. Ити кэмгэ Н.Д.Субурускай "Рабочий союз" диэн ыччаттарга бөлөбү тэрийбитэ. Кулаактары утары үлэни ытан барбыттара, муньахтарын ыһаллара. Биир оннук муньааха Субурускай диэн хос ааты инэрбиттэрэ. Куруук ыччаттары субурута сылдыар буолара. Уһун бараанка соннообо. ыччаттарга драма куруһуогун тэрийбитэ. Сыанкалаах кэнсирдэри туруораллара.

Нуучча пьесаларын миэхэ тылбаастатан туруораллара. Сахалыыттан Манчаарыны туруорбуттара. 10-ча айымньыны тылбаастаабытым. Революционнай бырааһынныктарга онно сөп түбэхэр ис хоһоонноох айымньылары тылбаастаталлара. Холобура, Күөх Маайга "Безработные" диэни тылбаастаабытым. Күндэ пьесаларын туруораллара. Дьокуускайга кириэн Манчаарыны көрдөрбүттэрэ. Өссө бирикээсчиктэр кулууптарыгар Шверняк айымньытын тылбаастатан оонньообуттара. 1921 с. 10 улуус дьадаһыларын кэмпириэнсийэтэ буолбута. РК(б)П Губбюротуттан кыра омуктары дьаһайар отдел сэбиэдиссэйэ Степан Васильевич Васильев баара. Бу ытыллыбыт



кэмпириэнсийэ хаамыытын туһунан Алексей Евсеевич Крапин бэйэтин кинигэтигэр үйэтитэн турар. Соторутаабыта "Кыым" хаһыакка сыһилии суруллубута.

Бу ытыллыбыт кэмпириэнсийэ биир умнуллубат түгэнинэн В.И.Ленинтэн эбэрдэ тэлэгирээмэтэ кэлиитэ буолбута. Ону туппут киһинэн Георгий Беляев буолар. Кини манньк ахтар: "Дьокуускайы кытта сибээскэ тахсар чааспар арай күлүүһүм ритмэ анараа өттүттэн кэлиигэ уларыйан кириэн барбыта. Дьокуускай телеграфынын мөбүттэн бараары гыммытын арай... таб.. Ленин миигин соруйда диэн тыллар тахсан кириэн бардылар. Тиэкиһи былаанкаба түргэнник суруйан истим.

"схватил заячий малахай и по сугробам, по речному льду — бегом к церквушке. Минутку помешкал у массивной двери, не зная, можно ли входить во время выступления, но потом открыл дверь и по чьим-то ногам, пригнувшись, стал пробираться к президиуму. — Сколько было шуму! Меня кидали вверх, а моя какая заслуга? — Вы помните тот аппарат? — спросил я. — Ну ка же. На медной планке «Акционерное Русское Электрическое Заведение Сименс и Гальске № 631165». — диэн Георгий Кононович ахтыытын нууччалыы суруйбут.

Губревком бэрэстэбиитэлэ С.В. Васильев бастакы демократическай социалистическай тэрилтэни тэрийбитэ. Онон Субурускай Н.Д. Дьячковскай, Дмитрий-Харачаас, Д.Н. Аржаков уонна мин кирибитим. Сэкиртээринэн Н.Д.Субурускай талылыбыта. Мин нобуруускам элбээн кириэн барбыта. Почта, телеграф тэрилтэтин начаалынныга буолбутум, улуус исполкомун бэрэссэдээтэлэ, улуус кэпэрэтибин бэрэссэдээтэлэ ааҕар балаһан сэбиэдиссэйинэн анаатылар. Тоҕо диэтэххэ, сахалыы пьесалар суохтарынан, 3-4 хонук иһигэр тылбаастаан, сыанаба туруортарыы буолара. Дьону түмэр, абытаассыйалыыр сыаллаах, дакылааттар буолаллара. Урукку аптекаба эбии сыһыары тутуу тутуллубута, билигин оройуоннаабы типография дьыэтэ буолан турар. Онтон үөрэбэ суох актыбыыстары үөрэтэр улахан дьонно оскуола гыммыппыт. Оскуолабытыгар 15-20 —лии киһи сылдыара. Аны онно учууталлаппыттара. Партиялаахтарга, комсомолецтарга партийнай оскуола курдук үлэлэппиттэрэ. Партия бырагырааматын билиһиннэрэллэрэ. Аны онно эмиз учууталлаппыттара. Үөрэхтээх киһи суоҕа бэрт этэ. Анал үөрэтэр литэрэтиирэ эмиз суоҕа, бэйэм да мөлтөх политик этим. "Азбука коммунизма" диэн арай баара.

Преображенскай кинигэтэ, бэйэм кытта үөрэппитим уонна хайдах өйдөөбүпүнэн истээччилэрбин үөрэтэрим. Улахан билиини биэрбэтэбим чуолкай, ол гынан син сыалларын уонна соруктарын туһунан

өйдөбүлү биэрбитим. Ити сылларга религияны утары пропаганданы күүскэ ытталлара. Онон утаран, кырдыаҕастар итэҕэйээччилэр түмсүүлэрин тэрийбиттэрэ. Ойууннары утары күүстээх үлэ барбыта. Биирдэ бартыһаан Николай Попов дьыэтигэр Бырадааһан ойууну уонна биирин аатын умнан кэбиспиппин, кыырдарбыттара. Сылтанан уоттаах удаһыны аҕалан ааҕар балаһанна кыырдарбыттара. 21 саастаах эдэр баҕайы кыыс этэ. Олох хабыс-хараһа онорторбута уонна кыыран барбыта. Дүһүрү уотунан сардырбыра. Кэлэн көрүн диэн баран, дүһүрүгэр туох албас баарын көрөн мөккүһэ турдахтарына, билбэттэринэн куотан хаалбыт. 1921 с. эпписиэр Коробейников уонна Амма оскуолатын учуутала Афанасьев баанда тэриммиттэрэ.

Ол иһин Субурускай уонна чекист Тихон Гаврильев көбүлээһиннэринэн, 55 киһилээх бойобуой дружина тэриллбитэ. Түүнүн харабылга турар буолбуппут. Липягов кыһыл этэрээтин кытта көрсүһэ, Чөркөөххө бара сылдыбыппыт. Липягов этэрээтин киһитэ Андросов кэлэн үрүннэр тустарынан иһитиннэри онорбутугар Чурапчыга төннүбүппүт. Биһиэхэ Каратаев этэрээтэ кэлбитэ. Онон ахсааммыт 30-тан тахса киһи буолбута. 1922 с. ахсынныга, тохсунньуга этэрээпит Дьокуускайга барбыта. Дьокуускайга киин телеграфка политкомунан үлэлээбитим. Секретнай политической уонна баһыаннай переговордарга үлэлиирим. Чон этэрээтигэр пулеметчиһынан анаммытым, "Льюис" пулемету үөрэппитим. Дьуһуурустубаттан босхоломмут кэммэр харабылга турарым. 226 стрелковай Петроградскай этэрээт кэлбитигэр бэс ыйын 22 күнүгэр 1922 с. Чурапчы дружинатын Чурапчыга ыппыттара. Куппугут баандалары тутууга үлэлэхтэ анаабыттара. Чурапчыга кэлэн почтаба-телеграфка үлэбэ кирибитим. Ону тэнэ хаһаайыстыбаннай-административнай үлэни толорор эбээһинэстэммитим. Олох-дьаһах, тутуу хамыһыһыатын бэрэссэдээтэлинэн ананан бандьыттар умалыт икки кылаастаах оскуолаларын уонна эргэ начаалынай оскуоланы, оройуон балыһыһатын чөлүгэр түһэриигэ үлэни тэрийсибитим. Икки кыбартыраллаах улсая дьыэни эбии туппуппут. Кулаактартан ат көлөлөрүн ылан онно үлэлиир оробуочайдары сыһыаран, бэрэбинэлэри тыаттан тастары, нэһилиэнньэттэн тутууга үлэлиир дьону хомуйуу, орто оскуола дьэтин маһын бэлэмнээһин, туттары, ааҕар балаһан дьэтин туттары, кэлин военкомат дьыэтэ буолбута. Элбэх өрөмүөн үлэлэрэ ытыллыбыттара. Бу үлэбэ Студенцов диэн учуутал улаханник көмөлөспүтэ. Онтон Дед Курашов этэрээтэ кэлэн мин кыбартыралар уонна почта дьыэтигэр түспүттэрэ. Миигин илинни-байыаннай бойобуой ыстаап телеграфыһынан анаабыттара. Илин энэр улуустар байыаннай түмсүүлэрэ биэрэр дааннайдары биһиэхэ кэлэрэ, биһиги Дьокуускайга ытан иһэрибит. Ити кэмгэ Пепеляев генерал сэриитэ кэлбитэ, Амманы ылбыта. Онтон Строд бандьыттары экирэттиһэ сылдьан "Саһыл Сыһыыга" төгүрүтүллүбүтэ, засадаба түбүһүн хаайтаран олорбута. Хоту өттүбүттэн Ракитин генерал иһэрэ. Ити кэмнэргэ аны Дьокуускайы кытта сибээспитин быһан кэбиспиттэрэ. Телеграф остуолбатын бағаналарын дэлби кэрдэн сууллартааһынынан, боруобаттары быһыынан күүскэ дьарыктааммыттара. Мин Байыастар арыаллааһыннаах ол лиинийэни холбуу барарым. 20 байыас төгүрүктээн туран маньыллара. Остуолбаба хатаастан тахсан, боруобаттары иилэрим, дьулаан үлэ этэ. Хата, биридэ да ытыах түбэспэтэбим. Кэчкинэн онорон барарбын кытта, кэлэн алдыатар үгэстэммиттэрэ. Ол иһин 30 байыас арыаллаан, Льюис ручная пулеметтаах миигин Дьокуускайга сибээһи олохтуу ыппыттара. Ити бириэмэбэ Курашов Стродка көмөҕө барар уонна Пепеляевы сэриилиир соруктаах хаалбыттара. Буоратай диэки үс остуолбаны көннөрөн, Чурапчыны кытта сибээһи олохтообуппут. Чаачыгыйга кэлэн, аҕабыты Поповка эбиэттэбиппит. Дьоммут хайдах эрэ уларыйан хаалбыттара, биир киһилэрэ сыарҕатыгар балай да киһиэби тиэнэн, хоту диэки хайысхаба айаннаабытын көрөн, сэрэхэдийэн, Төнүлү диэки суһаллык айаннаабыппыт. Төнүлүгэ киһэ кэлбиппит. Сарсыарда куоракка айаннаары турдахпытына, бандьыттар ытан кириэн барбыттара. 3-4 байыаспытын баһырдыбыттара. Пулемепутунан хардары уот асыппыт. Олохтоох дружина өстөөхтөргө гранаталары быраһан көмөлөспүттэрэ. Биир чаас ытыалаһы түмүгүнэн баандаттан 20 киһи өлбүт этэ. Түөрт нуучча эпписиэрэ баара, 2-3 — чурапчылар. Биһигиттэн 7-9 киһи туораабыта. Чуолкай ахсааннарын билбэппин. Биир бандьыты тыыннаахтыы туппуппут. 4 винчестеры, 2 револьверы уонна бэрдээнкэни ылбыппыт. Салгыы куораттаабыппыт. Олохтоох этэрээт хаалбыта. Кэлин истибиппит — 250 киһилээх этэрээт үһү. Онтон сорохторо куттанан, 100 киһилээх этэрээт биһиэхэ саба түспүт эбиттэр.

Дьэ, ити курдук, ол түрбүөннээх сыллар тустарынан Е.К.Беляев ахтыы онорбут. Барыта нууччалыы тылынан суруллубут.

Мария ГЕРАСИМОВА — СЭНЭЭРЭ.

--- АХТАН-САНААН ---

ДЪААРЫЛЛА КЫРДЬАБАНА

(ахты – сэнэн)



Ытык - мааны кырдыбастар киһи мутугунан бырабар мунур үйэтин түннүгүнэн, элэс гынан, көтөн аһар чыычаахха тэнниир буолаллара. Этэр курдук, сүл - хонук. Киһи баарабадьиан истэбин аайы күн - дьыл хаамыыта к ү л ү м э х т и к түргэтээн иһэр буолан, санаабытын ситтэрбэт, бүтүөх да бүппэт кэмнээх.

Оннук түгээнэргэ олдыот оҕо сааһын арахсыспат аргыстарын, эйбэс эмээхситтэри, оонньуулаах обонньоттору өйдөөн - ахтан ааһабын...

Дьяарылла кырдыбаана, тыыл, үлэ бэтэрээнэ, Чурапчы көһөрүллүүтүн кыттылааба Семен Михайлович Игнатев Кылааннаах нэһилиэгэр Кытаанааха, саас, Былабасыаннааһа таһара күнүгэр Кэтириис уонна Мэхээлэ дьыэ кэргэннэригэр үһүс обонон күн сириин көрбүтэ. Алта сааһа санардыы аһан эрдэбинэ, алдыархайдаах Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии адабынан, добуһу холоруктуу таннары ыттылыбыта, дьон дьорбоотторо, элик үтүөлэрэ Ийэ дойду көмүскэлигэр күргүөмнээхтик туруммуттара. Дойду сиригэр сут - кураан сатыылаабыта, от- бурдук үүммэтэбэ, аһына ардах былыта буолан, үрүг күнү өлбөөдүтэн, сир- сибиири бараабыта. Аччыктааһын ааннаабытын оннообор куччугуй Сэмэнчик өйдүөбүтэ. Онтон олобо иннигэр ойуу буолан, элэннээн аһар, билэр - билбэт дьоннорун кытары, тус хоту борокуотунан күһүнү силбиги, тыалы - кууһу ортотунан, балыктыы баралларын үдүк - бадык, түүл - бит курдук өйүгэр хаалбыт. Кыһалба кыһарбаннаах, муус - чэн дойдутуттан, киһи дэтэр дьоло тардан, чараннардаах хатыннардаах, таалар налыы кырдальдардаах, сибэккилээх алаастардаах төрөөбүт - үөскэбит, биһигин ыйаабыт Чурапчытыгар эргиллэр өрөгөй үөрүүтүн билбитэ. Дойдугар эргиллэр үөрүүтүн - көтүүтүн тэннэ үлэстэбит, сүгэн - көтөбөн, көрөн - истэн бүүбэйдээбит Аския Нобуруодабаны күн айыы санаалаах, айыыһыт алгыстаах, танара тэнэ буолбута, - диэн амарахтык ахтара, сылаанньыан олонор сээрэгирэ.

«Былыргы оҕо эрдэ улаатар», - диэн мээһэбэ эппэттэр. Сэрии бүтэн, эйэлээх олох эргийбитэ. Өһөгөйдөөх өстөөбү арбабар үлтүрүтэн, Күн сириин көмүскээн, Айыы сириин арааччылаан, Улуу Кыайыыны ажалыт олонхо бухатырдары, кыайыы кынаттанан, саргы - дьаалы аргыстанан төрөөбүт алаастарыгар эргиллэн, эйэлээх олох күргүөмнээх күлүмэх үлэтигэр төбөлөрүн оройунан түспүттэрэ. Кинилэр үтүө холобурдарын суолдукт сулус оностон, эйэлээх кэм эркээйилээх суолунан, эдэр ыччаттар ортолоругар Сэмэн уол эмиэ энээрдэһэн хаампыта. Чурапчы оройуонун киинигэр аһылыбыт тырахтарыыстар куурустарыгар үөрэнэн, тимир көлөнү тэһииннээн, ДТ тыраахтарынан кырыс сири солоһунна, бааһыналары танаастааһынна, ыһыы, хомуур былдыаһыктаах үлэлэригэр, кыһынын колхуонугар, нэһилиэгэр от - мас тизийиитигэр, өрөбүлэ - уолпуската суох, түүнүн - күнүнүн аахсыбака, күнү - дьылы былдыаһа үрдүк таһаарылаахтык, күүрээһинээхтик үлэлиир. Ол быһыылар - ардыгар Дьяарыллабыа дизелистээбитэ.

Колхуос үлэтэ мунха хотобонун кэриэтэ бүтэр уһуга биллибэт, салгыы оннук субулла турдаба. Дойдуга күндү түүлээх былаана сылтан сыл улаатан иһэринэн, сырыыга - айанга сылдыһан сөптөөх, эстибэт эрчимнээх, элик үтүөлэрэ наадалаах күннэрэ үүммүтүгэр, күөгэйэр күнүгэр, дьэлтэйэр дьэтигэр сылдыар Сэмэн Ыкынаачыйа кадровай булчут буолар. Дьэ онтон ыла, ыраатар ыллыктар сыыйылар суоллара, арбар аартыктара арылла түстэхтэрэ. Сэмэн добоотторунуун Кыыс Амма Куолуматынан, Нохутунан, Даадараннааһынан, Уус Майа тардытыгар бараммат баайдаах Майданан, арылыгар сүүрүктээх Алдан таас үрэхтэринэн Бараайынан, Тукулаанынан, Дьяаны таас хайатын тэллэбинэн күндү түүлээх соноругар дьорбоот дьон сырыытын сылдыбыта, айанын аһарбыта. Байанайдаах булчут, сорсуннаах сонордукт Семен Михайлович Игнатев бэрлэбиит былааннарын куруук аһара толорон, сэсизелиисти куоталаһы инники күөнүгэр сылдыбыта. Ол курдук күүрээһинээх үлэбэ ситиһиилэрин сэбизэскэй бырабылалатыбыа үрдүктүк сыаналаан, килбиһинээх үлэтин иһин мэтээллэринэн, сэсизелиисти куоталаһы кыайылааба, хоту көһөрүллүү кыттылааба Бэлиэлэринэн, колхуос - сопхуос Бочуотунай Грамоталарынан, харчынан биризмийэлэринэн бэлиэтэммитэ.

Күн бүгүнгэ диэри байанайдаах баай хара тыатыгар бултуу - алтыы сылдыар кыттыгаһа, Сылан кадровай булчута Григорий Григорьевич Макаров булт оскуолатыгар миигин Семен Михайлович батыһыннара сылдьан сирдээн киллэрбитэ, «Улахан учууталым - кини этэ», - диэн харыс үрдүү, кизн тутта кэлсиир: «Үйэ быһар анаарын анараа таһаатыгар, ааспыт

үйэ кулан уорбатыгар, биһиги сэтинни бүтүүтүгэр Куолума салаатын тардытыгар Кытараайыга аарыма кырдыбас эһни арбахан бултаан турабыт. Очолорго булт карабина маһаһынна атыланар буолан, тыаба куруук үтүө саалаах - сэлтээх, бэйэбэ сүрдээх эрэллээх, бөбө - таба санаалаах тахсарбыт. Онуоха эбии Дьяарылла Сэмэнэ аматыгар, дьыэ таһыгар аа- дьыо сылдыар бэйэтэ, хара тыаба, сиргэ - уокка дьиннээх хаһаайын курдук туттара - хаптара. Кини киһи туттубута барыта лоп - бааччы, онорбута орун оннугар, сэлбийбитэ сатанан иһэр. Учууталым миигиттэн уратыта, аны түүлэ-битэ улаханлык сөхтөрбүтэ. Кини күн - дьыл хайдах буолан иһэрин, туох - ханнык булт - ас кэтэһэн турарын эрдэттэн билэ - көрө сылдыра...

Ону ыйыталастаахха, хара тыаны кытары ханыластааххына, аар айылҕаны анаан алтыстааххына, эн эмиэ субу курдук билэр - көрөр буолан иһин. Ол иһин сиргэ - уокка сизэри - туому тутуһан, куруук Байанайы, иччилэри аһата - сизтэ, арчылыы сылдыахтааххын. Улахан булка хаһан даһаны ыксаабат, тизтэйбэт куолу, - диэн сүбэлиирэ.

Аарыма кырдыбас эһе арбаба хаарынан бүрүлүбүт булут буолан үлэн-баллан көһүннэ. Тэйиччи собустан бүү маспытын, хара тыа хаһаайынын улук уутуттан уһугуннара маспытын Сэмэним аа- дьыо сүгэтинэн бисталаата уонна миэхэ туттартаата. Кини туттар тэриллэрэ: сүгэтэ, быһаба, анньыыта ураты сытыы буолар этилэр, очоҕо тугу эмэ табаны, тайабы бултааһа, биридэ эрэ охсон, сүгэнэн эттигин, халын тириини быһаһын хайа быһаһын, ханнык даһаны халынаабыт муһу тириппэккэ, абылаабакка көйбүн. Бэбэһээ киһэ утуйуох иннинэ сүбэлээбитинэн, маннай бүү маспын арбаа аанын бүүлүү астым. Онтон халды баран, учууталым хамаандатын кэтэһэн турабын. Сэндэһэ тыа этэ. Сэмэн арбааха уун - утары саатын бэлэмнээн баран, илиитинэн миэхэ сапсыйда. Мин уһун ураһаһыннан эһни биһгэт, уһуктаах өттүнэн түбэһиэтэх, түргэн - түргэнник анньылаатым. Сир аныгар күһаран киниһэйи, кыһырыбыт сана иһиллэрин кытта, арбаа ааныгар эһэбит былтас гына түстэ да, бөбө бүү маһы бэйэтигэр тардан эрдэбинэ, карабин хабыр сытыы тыаһа дьыбардаах сарсыарданы ийгуурдан, өрө хабылла түстэ. Эһэ төттөрү тимис гынан хаалла.

Чочумча турдубут. Сэмэним эттэ: «Өлбүтэ буолуо, быһаһын баайан табыс», - диэтэ, мин киһим холкутуттан, урут үөрэппитин билэр буолан, эрэх - тураа арбаһым аанынан таннары өһөйөн, иһирдье киһирэн, утары ууна сытар баппаһыттан эрийэ тутан, быалыбын уонна төттөрү тахсан, көмөлөөн, сынньана - сынньана үөһэ соһон таһаарабыт».

Байанайдаах булчут Семен Михайлович Игнатев уонунан сылларга сүүһүнэн кыыл табаны, тайабы, эһни бултаан, соботуопкаба туттаран, былаанын, үгэс курдук, куруук аһара толороро. Онуоха күндү түүлээбин киһи, хара саһылы, кыһыл саһылы, кырынааһы, солондону, андаатараны бултаабытын эбэн кэбиһэбин. Арыт берөнү, бэдэри бултуура.

Алаас-үрэх тардыыларынан бултаан баран, сир уларыһан, Алдан эбэ тардытынан, таас үрэхтэринэн, Бараайы, Тукулаан энээрдэринэн, Дьяаны хайатын тэллэбинэн, Аан Хайаба тийэз отох киһи оломнообот, кылгас тыстаах кыайбат, олонхоҕо кэпсэнэр кэриэтэ, көтөр былыт сынньанар, хаһан даһаны ууллубат, хаар - муос өргөстөрөөх очуостары кыл имэрийэ анньыларынан айааннаан, киһи киллээбэ, кини обургу сылдыбатах сирэ суоҕа чаччы. Онуоха Семен Михайлович айылбаттан бэрлэбиит куст быһый атаба, хайыһардыта олук үктээбит буолуохтаах. Кини эдэригэр таайа иэзэн онорбут быа хайыһарынан Чурапчы оройуонугар чөмпүүөн үрдүк аатын ылбыттаах. Онно киниэхэ кыайтаран, иккис буолбут доборо, Өрөспүүбүлүкэбэ киһирэн тэннээбин бултаба, - диэн үөлээннээхтэрэ сөбөн - махтайан сээрэгиллэрэ.

Хара Алданга бултуу сылдьан, олобун аргыһын, Дарья Владимировна Винокурованы көрсөн, ыал буолан, Дьяарыллабыа олороллор. Эдэр ыал Галина, Екатерина Винокуровалары, Александра, Михаил, Владимир, Иван, Семен Игнатевтары күн сириин көрдөрөн, иитэн, үөрэтэн, олох кизн аартыгар үктэнэрдилэр.

Талба Таатта Хара Алданыгар Винокуровтар үлэни, үөрэҕи тэннэ өрө тулут удьуор харалы улахан аба уһунан биллэллэр. Ааспыт үйэ үгэнигэр, холбоһуктааһын сабаланыыта Василий Васильевич - Иэхэй атыһыт, Софрон Васильевич - Халах харыларын күһүнэн байбыт, Хараны тутан олоһу үлэһит үтүөлэрэ кулаах буоланнар, Беломор ханаал тутуугар Байаһантай улуһун баайдарын кытары күүрээһинээхтик үлэлээннэр, бука бары тыыннаах, өлүүр дойдуларыгар эргийбиттэрэ эмиэ туһунан кэпсээн.

Аба дойдуну көмүскүүр Улуу сэрии сылларыгар, Ийэ дойду ыныгар кэмигэр, Владимир Ефремович, Гавриил Гаврильевич, Леонтий Гаврильевич, Петр Григорьевич, Гавриил Григорьевич Винокуровтар фашистскай Германияны үлүртүтүүгэ, милитаристскай Японияны сөһүргэстэтигэ кыттыһан, уоттаах сэриигэ хорсун - хоодуот быһыыларын иһин уордьаннарынан, бойобуой мэтээллэринэн наҕараадалааһыт, Улуу Кыайыыны ажалсыбыт өлбөөдүйбэт өнөлөөхтөр.

Күүрээһинээх үлэбэ үрдүк көрдөрүүлэри ситиспит

Үлэ Кыһыл Знамята, Норуоттар доһордоһуулары уордьаннардаах, Арасыйыа балыгын промьшленноһын үтүөлээх үлэһитэ, Саха АССР норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, Булун оройуонун ытык олохтооҕо,

«Арктика» балык колхуонун үйэ быһар анаарын кэринэ салайбыт Иннокентий Иванович Винокуров, Норуоттар доһордоһуулары уордьаннаах, сылгыһыт Егор Гаврильевич Винокуров, Бочуот Знага уордьаннаах, Арасыйыа үтүөлээх учуутала Матрена Ивановна Винокурова, Саха Өрөспүүбүлүкэтин норуот хаһаайыстыбатын үтүөлээх үлэһитэ, үйэ анаарыттан ордук суоппарынан үлэлээбит Григорий Петрович Винокуров ааттарынан кизн туттабыт.

Биһиги улахан аба ууслутугар науканы баһылаабыттар элбэхтэр: Владимир Иванович - экономика наукатын доктора, Василий Васильевич, Егор Гаврильевич - философия, Лилия Иннокентьевна, Иннокентий Иннокентьевич - устуоруйа, Анна Ефремовна - медицина, Дарья Ефремовна, Владимир Владимирович - экономика наукаларын хандьыдааттара.

Истин ийэлэрэ Дарья Владимировна сэрии охсуутугар ыарыһах буолан, эдэр сааһыгар олохтон туораабыта. Огдообо хаалан баран, Семен Михайлович күүстээх санаатынан, инники эрэллээх дьулурунан, самныбака, киһи бэрдэ буолан киһилийэн, сылы - сыллата кэриэтэ, эмдэй - сэмдэй оҕолорун үлэбэ үөрэтэн, эргичи талааннаах, бүгүрү үлэһит, сатабыллаах саха саарыннара буоллулар, үөрэхтэнэн, идэлэри баһылаан, сизэнэри аҕалан, эһэлэрин үөртүлэр.

Ыраах Дьяаны хайатынан ыырданан, бултуур - алтыыр кэмигэр, эмиэ Хара Алдан күтүөтэ, Чөркөөхтөн төрүттээх, Дьөгүөр Макарабыс Сүөдэрэптиин, дойдутугар инмит аатынан, Түөкүн Дьөгүөрдүүн, эн - мин дэһэн, кыттыһан бултаан сылдыбыттар. Түөкүн Дьөгүөр, сүрэхтэммит аатын курдук, эр бэрдэ сытыы - хотуу, кэлбит - барбыт, этэргэ дьылы, сыгыннаах илиитинэн ылбычча киһи тулпат - хаппат киһитинэн ааттанара эрэри, добоордоспут киһитигэр бэринилээбинэн, эппитин энчирэппэккэ толорорунан, сатыыра, кыайара элбэбинэн тэннээбэ суоҕа. Кини бу Дьяарылла Сэмэнигэр тэннэһэр, чугасыһар да тэһил тэннээбэ, муос кыттыгаһы көрсүбэтэҕим диэн кэпсирэ. Кэлин Сэмэнигэр хоно сытан кэпсээбит: «Эн кэннигиттэн соботох хаалан баран, тылланаммын, Дьяаны хайатыгар бүтэһикпин бултаан турабын. Очолорго булчуттары бултуур сирдэригэр бөртөлүтүнэн тиздэн биэрэр үгэс баара. Бултуур тэрилбин, өйүбүн - тайаабын, саабын - сэппин, үүт - үкчү уоттаах сэриигэ киһирэр курдук, ох курдук оностон, кустук курдук куоһанан, хайа тэллэбинэн бүтэһик үүтээммэр тийэр өйдөөхпүн.

Бөртөлүөт көтөн күпсүйэр тыаһыгар киһи саната иһиллибэт. Хаһытаан эр кэпсээтэбит. Өйдөһөбүт. Летчиктар төбөлөрө кэҕиннэс, өйдүүлэр быһыылаах. Хайа сир хаара халыга бэрт дьэннэр, сатаан олоһот буоллулар. Маннай таһаастарбын түһэртээтилэр. Онтон бэйэм киһнээбэ көстөр сэрииттэр курдук сирин булабын»...

Дьяарылла кырдыбаана куобах мэнээгэ кэлиэхтээх болдообор үөскээбэтэ, - диэн мунатыыра. Кини ону тулалыыр айылҕа алданыытыттан буолуо дириэ. Бүтэһик мэнээх үгэһинэн эрдэбинэ, хандаанан, балтараа тыһыынча куобаһы бултаан, сүлэн, таһаастан тириитин түүлээх туттааччыга, этин соботуопкаба туттарбыттаах. Кадровай булчут алаас сиригэр - уотугар бэрлэлибит былаанын толороро улахан уустугун, элбэх эрэйтэн, сындылбаннаах сыраттан кэлэрин өйдүүбүт.

Семен Михайлович сааһыра барбыт ийэлээх абатын кырдыар кэмнэригэр көрөн - истэн, бүүбэйдээн, көмүс унуохтары көтөхпүтэ. Төрөппүттэрэ, кырдыбас ыал сизиринэн, ынахтаах, сибинньэлээх этилэрэ, хортуоппуй олордоллоро. Ол иһин кытта кырдыбыт үгэһинэн, иитэр сүөһүтүгэр ураты сыһыамах илиилээх этэ. Кини идэһэтэ - тинэһэтэ, сибинньэтэ эмиһинэн кэпсээһинэ сылдыра. Айбыт аҕата Мэхээлэ обонньор бэйэтин кэмигэр Чурапчыга танара дьыэтигэр үөрэммит буолан, хол курдук үөрэхтээгинэн биллэрэ. Кини сэбизэскэй былаас сана экзэниистиин баһиитикэтин (НЭП) бэркэ хайбаан, уос номоҕо оносторо.

Ааспыт үйэ тобус уонус сылларыгар аренданан, кэлэтибинэн үлэлээһин сабаланан эрдэбинэ, аҕата Мэхээлэ кэпсээнин өйдүү биэрэн, Дьяарыллаба бастакы арендатор буолбута. Киһи олохсуйбат, быһа охсон аһар, өтөхсүйбүт былыргы колхуос киһин саналыы тыыннаабыта, иккис олобун эргиппитэ. Үрдүк күүрүүлээх электричество уота сандаарбыта, арааһыа, төлөпүүн холбоммуттара. Семен Михайлович ынах сүөһү тулпуга, уолаттар Михаил, Семен сылгы иитиитин хайысхатын талбыттара. Дьыэ - уот, база туттаннар, харчы - үп чорботунан, тимир көлө булуммуттара. Онон, өтөхсүйэ быһыытыбыт сир санаттан тилиитигэр улахан үтүөлээх Дьяарылла кырдыбаана, Семен Михайлович Игнатев, тыыннааһар легенда буолбут өлбөөдүйбэт өнөлөөх. Ытык - мааны, эргичи сатабылынан, күүрээһинээх үлэттэн дьолломмут мутугунан бырабар мунур үйэтин, ситэ олоһотхо олобун уолаттара Михаил, Владимир, Иван, Семен уонна сиртэн сэрбэйэн эрэр сизэнэрэ салгыыллар.

Егор Гаврильевич ВИНУКОВ, философия наукатын хандьыдаата, доцент, Норуоттар икки ардыларынаағы Наукалар Академияларын академига, Арасыйыа философияба уопастыбатын чилиэнэ.

--- СИЭР-ТУОМ ---

Эдьий Дора бэлиэ сиргэ бэлэх туһунан

Айан аартыктарыгар баар тохтобулларга, улуустар икки ардыларыгар баар бэлиэ мастарга, ытык кэрэ сирдэргэ, кырдыаҥас сирдэргэ тохтоон аһарга саха киһитэ анал астаах, үтэлээх сылдьан хайаан да бэрсиктээх эбит. Бу мас үүммүт сириттэн 103 м. изннээх эргимтэ иһигэр күндүлүүр аскын – алаадыгы, арыыгы ханна баҕарар уураарын көнүл.

Ол эрэри итинник маска, тохтобулларга, кэнники кэмнэ ону-маны аһара баайар, тимиргэ, ботуруонга, харчыга, табахха, чэйгэ, саарпыкка, көлөһөгө, суруупка, этибизкэбэ, кумаабыга тийэй уулар буолбуттар. Инньэ гынан, ити сирдэри, аһара туттан, сыбаалкаба, помуйаба кубулуталлара чугаһабыт. Мин, элбэхтик ыраах сирдэринэн сылдыар буолан, эбэлэрим аартыктарын ааба билэбин.

Ити-куһаҕан. Сыһа быһыы. Аһара туттуу. Айылҕабытыгар сыһаммыт, бэйэбит икки ардыбытыгар сыһаммытын бэлиэтиир курдук, кэктиигэ киирэн эрэрбитин, өйдөспөт буолбуппутун мэкитиэлиир курдук көстөр. Оннообор, кэктибиппит туһута: убаҕаспытын, хойуубутун манна сүөкэнэр идэни баһылаабыппыт. Бу улахан аныы буолар.

Биир бэйэм итини көрөн хомойобун, саллабын, таспар таһаарбаппын. Кэлээчи-барааччы, омугуттан тутулуга суох, маны быһа ааспака көрөн эрдэхтэрэ диэн наһаа кыбыстабын.

Хас биирдии улуус, нэһилиэк салалтата кыраныыссаны көрүөхтээх, сыллата кырааскалаан, ыраастаан санардыахтаах, хонтуруолу олохтохтооха. Аһар дьону сэрэтэр гына туһаайы суруктары ыйыаха. Таарыччы бу эргин уоттан-күөстэн, биилээхтэн-уһуктаахтан, ууттан-хаартан сэрэнэр наадалаабын санатан нууччалыы-сахалыы суруйуохха.

Тоҕо сахаба манньк бэлиэ сирдэр баалларый? Баҕар, бу диэки өһүргү хайа, мырааннар, араас таһымнаах үрдэллэр баар буолуохтарын сөп, улахан кырдыаҥастар харалла сытар сирдэрэ, ааттара улаханньк ааттаммат эһэлэр-эбэлэр, убайдар-эдьийдэр бааллара буолуо. Ол иһин хайаан да

бу сири аһатан, көнүллэттэххэ эрэ аһаралларын бэлиэтээн этиэхпин баҕардым. Бары-барыта малланнабына, ирдэбинэ-илийдэбинэ эрэ салгын сытыары-сымнаҕас буоларын, атыгырыыр салгын тэйэрин сэрэттэбим, үөрэттэбим буолуохтун.

Сиргэ-уокка таһаһы-сабы онно-манна ыйыыр, ыһар былыргыттан сатамат диэн өйдөбүллээхпит. Ону эбэлэр сөбүлээбэттэрин эмиз билэрэллэр. Кирииргээн сахалыы ыалдыахха сөп. Окко-маска, санаатах аайы, саламаны, таһаһы-өрбөҕү баайыы биһиги сирбит буолбатах.

Биһиги итэҕэлбит күүстээх. Саламаны саас от-мас тыллыыта, Ньюкулун күнүгэр, ыйыыга кирииргэ, ыйыах сабаҥа танас кырадаһыннарын албаан, кыбыта тутан ситии хатан, ол аата анаан эбэ кытыытыгар үүммүт чаранна, хатынна ыйыыр үгэстээхпит. Ныирэй томторугун, кыра ыаҕайы, манан сизли салама быһыыгар кыбытыахха сөп.

Ол эрэри эн итинник, биирдэ эрэ буолбакка, тоҕус үйэ тухары эбэҕэр киирэн саламабын ыйыы туруохтаах эбикин. Бу –улахан сир-туом. Сыл аайы булгуччулаах. Көтүтэрин аныыга тэннээх. Ол онугар судургутук, чэпчэкилик үктэнэн киирэн үүттээх, сүөгйдээх, арыылаах, алаадылаах эбэни аһатар, айах тутар диэн дыол буоллаҕа.

Аны ханна даҕаны-бэлиэ да сиргэ, эбэ кытылыгар да табаҕы, заварканы тоҕон тэлгэтимэн. Ити эһэкээнгэ бэриллээхтээх: табах, чэй, манан сизл, үрүн ас, туос, сиикэй сыа, итир, бустут сыалаах эт... Маннайгы идэһэттэн, байанай күндүлээбиттэн, бастагы илим, мунха маалыттан ыһаары, бустут соботуттан эһэкээнгэ бэриллээхтээх. Ол-байанайга махтал бэлиэтэ.

Оттон сиикэй эти, балыгы, кус этин, түүтүн, балык хатырыгын эһэкээнгэ хаһан да бэриллэбэт, кэнэрдии сытын таһаарыллыбат. Бу-улахан аныы. Холобур, ол сыкка булт кэхтэр, ханна бултаммыт кыылы, ол энээргэ, тэнийбит-уһаабыт, дэлэйбит сиригэр тийэй бу сыт-сымар, тансыа, кэнэрдии сыта турбутунан тийэр. Балык хантан бултаммытый да, ол эбэҕэ хара былыгыгар тийэй сөнгөн эбэ булда аҕыйыр,

чарааһыр. Соччоттон уол, эр киһи байанайа кэхтэн барар. Эбэ булда, аһа тэһииргиир, тэйэр. Бу мин, көтөҕүллэн көтөр буоларым быһыытын, түүлээх-биттээх, идэлээх буоларбынан, итини чуолкайдык билэбин. Онон сүбэ курдук этиэхпин санаатым.

Хас биирдии ыал балыгы ыраастыырга, эти сууйарга анал иһиттээх буолалларыгар баҕарабын. Эбэтэр уутун-хаарын тоҕорго анал солугур. Билигин үгүс ыал булт аһын сууйбут уутун, иһин-үөһүн, хатырыгын бөх солугуругар кутан таһааран түбэһиэх саба ыһар. Ону олохтоох көтөрдөр, ыттар-куоскалар сиһиллэр уонна ыалдыаллар, сүһүрэллэр, үөннүрэллэр. Ити өһүргэһэ суох баар суол.

Мантан инньэ анал солугуруга, иһиккэ-тааска кутан таһааран тиэргэннэ биир сиргэ чөкө тоҕор сирдээх буолуохтааххыт. Киһи үктээбэт, тиэхиньикэ сылдыбат сиригэр. Итини олохтоох көтөрдөр, ыт, куоска тэннэ асаһа сырыттабына, байанай эһиги диэки мичик аллайыаҕа. Алгыһыбын.

Балык хатырыга, кус түүтэ биир сиргэ тоҕуллар, ол сири кытта сир буолан айылҕаба төннөр. Кус түүтүн иискэ туһанын, утуйар танаска туттун, суорбан-сыттык сирийиитин баһылаан, танаста-сапта тиктин. Бу өбүгэ саҕаттан илдэ кэлбит улахан ымыылаах сирбит-туоммут.

Мань тутустаххытына, дылы туоруур аһылыккыт, булкупт-алкыт үс бүк элбиригэр, үлэлээбит көлөһүннүт төннөрүгэр баҕарабын.

Итиэннэ өйдөөн, бэлиэ сиргэ ас эрэ ууруллар. Онтон атын туох да ууруллубат.

Бар дьонум!
Эйэлээх, харыстабыллаах,
Болбомтолоох буолууну,
Көмүскэс, аһыныгас санааны,
Дьоллоох-соргулаах олобу,
Чэгиэн, чиргэл, чөл туругу,
Түмсүүлээх, добордуу буолууну
Хааччыйдахпыт буолуохтун!

Эдьий Дора.

«Эдьий» кинигэттэн ылылынна.

--- КӨР-СЭРГЭЭ ---

НВК Саха

«Саха» НКХ ханаалын
муус устар 5 - 11 күнүнээҕи бырагыраамата

НВК Саха

Муус устар 5 күнэ Бэнидизинньик 06:00 - Сана күн 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Сана күн 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Дойдум дьоно 12+ 11:15 - Бай 12+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - Кикбоксинг Якутии. 30 лет побед и прогресса 12+ 12:45 - Бастын клип 12+ 13:00 - Бу Дьокуускай 6+ 13:30 - «Саха Сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 14:00 - «Тэтим» радио 12+ 15:00 - Интеллектуальная игра 12+ 16:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 16:15 - Интеллектуальная игра 12+ 16:30 - Чол буолуох! 12+ 17:30 - В эфире филармония Якутии 6+ 18:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 18:15 - Сулууннээх таптал 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 21:00 - «Дьоллоох буолуох!» сериал 12+ 21:30 - Сээн сирэ 12+ 22:15 - Бастын клип 12+	22:30 - Бу Дьокуускай 6+ 23:00 - Саха сатаабата суох 6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Талбан 12+ Муус устар 6 күнэ оптуорунньук 06:00 - Сана күн 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Сана күн 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Дойдум дьоно 12+ 11:15 - Сээн сирэ 12+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - «Дьоллоох буолуох!» сериал 12+ 12:45 - Бастын клип 12+ 13:00 - Бу Дьокуускай 6+ 13:30 - «Саха Сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 14:00 - «Тэтим» радио 12+ 15:00 - Тымныыны кыйабыттар 12+ 15:30 - Якутия. 20 лет в 21 веке 12+ 16:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 16:15 - Асчыттар 6+ 17:00 - Дойдум дьоно 12+ 17:15 - Тыыннаах дор5оон 12+ 18:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 18:15 - Сулууннээх таптал 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Олох уоьугэр 12+ 20:30 - «Саха Сирэ-	Якутия» информационная программа 12+ 21:00 - «Дьоллоох буолуох!» сериал 12+ 21:30 - Аал-луук мас 12+ 22:15 - Бастын клип 12+ 22:30 - Бу Дьокуускай 6+ 23:00 - Саха сатаабата суох 6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Олох уоьугэр 12+ Муус устар 7 күнэ сэрэдэ 06:00 - Сана күн 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Сана күн 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Дойдум дьоно 12+ 11:15 - Аал-луук мас 12+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - «Дьоллоох буолуох!» сериал 12+ 12:45 - Бастын клип 12+ 13:00 - Бу Дьокуускай 6+ 13:30 - «Саха Сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 14:00 - «Тэтим» радио 12+ 15:00 - Горожане 12+ 16:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 16:15 - Куорчэх-шоу 12+ 17:00 - Дойдум дьоно 12+ 17:15 - Тыыннаах дор5оон 12+ 18:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 18:15 - Сулууннээх таптал 12+ 19:00 - «Якутия» информационная	программа 12+ 19:15 - Талбан 12+ 20:30 - «Саха Сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 21:00 - «Дьоллоох буолуох!» сериал 12+ 21:30 - Эл иитэ 12+ 22:15 - Бастын клип 12+ 22:30 - Бу Дьокуускай 6+ 23:00 - Саха сатаабата суох 6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Талбан 12+ Муус устар 8 күнэ чэппиэр 06:00 - Сана күн 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Сана күн 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Чемпионат России по кикбоксингу. Прямая трансляция 12+ 17:00 - Дойдум дьоно 12+ 17:15 - Тыыннаах дор5оон 12+ 18:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 18:15 - Сулууннээх таптал 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Олох уоьугэр 12+ 20:30 - «Саха Сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 21:00 - «Дьоллоох буолуох!» сериал 12+ 21:30 - Сээн сирэ 12+ 22:15 - Бастын клип 12+ 22:30 - Бу Дьокуускай 6+ 23:00 - Саха сатаабата суох	6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Олох уоьугэр 12+ Муус устар 9 күнэ бээтинсэ 06:00 - Сана күн 12+ 07:00 - Утро Якутии 12+ 08:00 - Сана күн 12+ 09:35 - Саха сатаабата суох 6+ 10:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 10:15 - Якутск сегодня 12+ 11:00 - Чемпионат России по кикбоксингу. Прямая трансляция 12+ 17:00 - Дойдум дьоно 12+ 17:15 - Тыыннаах дор5оон 12+ 18:00 - «Саха сирэ» информационнай биэри 12+ 18:15 - Бастын клип 12+ 18:30 - ПроАвто 12+ 19:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 19:15 - Интеллектуальная игра 12+ 20:30 - «Саха Сирэ-Якутия» информационная программа 12+ 21:00 - Куорчэх-шоу 12+ 21:45 - Бай 12+ 22:30 - Бу Дьокуускай 6+ 23:00 - Саха сатаабата суох 6+ 23:30 - Итоги дня 12+ 00:00 - Интеллектуальная игра 12+ Муус устар 10 күнэ субуота 06:00 - Бу Дьокуускай 6+ 06:00 - Бу Дьокуускай 6+ 07:00 - Сана күн 12+ 09:00 - Истин илдьит 6+	09:45 - Кэрэ кэпсээн 12+ 11:00 - Чемпионат России по кикбоксингу. Прямая трансляция 12+ 17:00 - «Дьоллоох буолуох!» сериал 12+ 18:00 - «Якутия» информационнай биэри 12+ 18:15 - Истин илдьит 6+ 19:00 - «Дьикти саас» уус-уран киинэ 12+ 21:00 - Саха сирэ. Күнтэн күн 12+ 22:00 - Комус түгэн. Марфа Колесова-Расторгуева 6+ 00:00 - Кэрэ кэпсээн 12+ Муус устар 11 күнэ баскыһыанньа 06:00 - Бу Дьокуускай 6+ 07:30 - Асчыттар 6+ 08:15 - Парламентский вестник 12+ 08:30 - Саха итэ5элэ 12+ 09:00 - Истин илдьит 6+ 09:45 - Будем вместе 12+ 10:00 - «Сааскытыйыы» 6+ 12:00 - «Якутия» информационная программа 12+ 12:15 - Весна на НВК 6+ 13:30 - Якутия. День за днем 12+ 14:30 - ПроАвто 12+ 15:00 - «Дьоллоох буолуох!» сериал 12+ 16:00 - Якутия. 20 лет в 21 веке 12+ 16:15 - Истин илдьит 6+ 17:00 - «Весна на НВК». Розыгрыш призов в прямом эфире 12+ 20:00 - Национальная музыкальная премия «Урдэл-2020» 12+ 22:30 - Уутээн кэпсээнэ 12+ 23:00 - Охота и рыбалка в Якутии 12+ 23:30 - Клевая рыбалка 12+ 00:00 - Кэнсиэр 6+
--	--	---	---	--	--



Улууска ритуальнай өнгө үлэлирин иһитиннэрэбит

Убаастабыллаах улууспут олохтоохторо, олохпугар киһи үөһэтэ өттүттэн хомолто ааннаан киһирээ баар суол, үгүспүт тугу гыныабы билбэккэ мунар-тэнэр кыһалбата үөскүүр. Онно көмө, өйбүл буоларга Чурапчыбыт киинигэр Карл Маркс аатынан уулусса 17 "б" нүмэрдээх аадырыска ритуальнай өнгө араас көрүнүн толорорго сайаапка хомуйабыт:

- Хоруоп;
- Венотар (сурук суруйуохха сөп);
- Бэйэбит эскиискитинэн, кээмэйгитинэн эргир араас көрүннэрэ;
- Тимир бетонунан кутуллубут пааматынныктар;

- Гранит матырыйаалтан билииккэлэр;
- Харайыы сизиргэр туһаныллар: хоруобу ииннэ түһэр быалар, манан, кыһыл, хара өгнөөх сийдэс матырыйааллар;
- Сизирпэ уонна өтүөз бэлиэтэ;
- Бокуонньук хаартыскатын угар араама;
- Иини хаһыы;
- Мас остуолба (кириэс эмиз буолуон сөп);
- Тас мас (тэбиэх);
- Бокуонньугу таһаарыга массыына көрүлүүн сөп.

Ритуальнай өнгөнү улууспут бары нэһиликтэригэр, бэйэбит массыынабытынан тийэн онорорбутун биллэрэбит. Тэрилтэ бириэмэтэ болдьоҕо суох, түүннэри-күнүстэри үлэлиир. **Билсэр төлөпүүннүт: 89644284393.**

Болтоно нэһилиэгин олохтооҕо, сэрии сылын оҕото, үлэ бэтэрээнэ, амарах аҕалара уонна тапталлаах эһэлэрэ

МИХАЙЛОВ Николай Николаевич

ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, оскуолабыт бэтэрээн учууталыгар Христина Дмитриевна Михайловаҕа, оҕолоругар, сизэнэригэр, чугас аймах-билэ дьонугар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Н.Д. Субуруускай аатынан Болтоно орто оскуолата уонна "Кэнчээри" уһууаан кэлэктиибэ.

Кутурбаннын тиздэллэр:
- Болтоно нэһилиэгин олохтооҕо Михайлов Николай Николаевич олохтон туораабытынан, уолугар Александрга, дьиз кэргэнигэр, чугас дьонугар, аймахтарыгар Чурапчытаабы РЭС кэлэктиибэ.
- Күтүөттэрэ Михайлов Николай Николаевич олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Христина Дмитриевнаҕа, оҕолоругар, аймахтарыгар Чурапчыттан, Болтоноттотт Слепцовтар.

- Аҕалара, эһэлэрэ Михайлов Николай Николаевич олохтон туораабытынан, күтүөттэригэр Александрга, кини дьиз кэргэнигэр, ийэтигэр Христина Дмитриевнаҕа, биригэ төрөөбүттэригэр Романовтар дьиз кэргэннэрэ.
- Болтоно нэһилиэгин олохтооҕо, эдэр саастарын доҕоро Михайлов Николай Николаевич олохтон туораабытынан, дьүөгэлэригэр Христина Дмитриевнаҕа, оҕолоругар, сизэнэригэр, чугас аймахтарыгар табаарыстара Мария, Зоя.

- Болтоно нэһилиэгин олохтооҕо Михайлов Николай Николаевич ыарахан ыалдьан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Христина Дмитриевнаҕа, уолугар Александрга, кийиитигэр Татьянаҕа, сизэнэригэр, чугас аймахтарыгар Чурапчыттан Тамара Ивановна Романова, кини дьиз кэргэннэрэ.

- Тапталлаах аҕалара, эһэлэрэ Михайлов Николай Николаевич уһун ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, биригэ үөрэммит доҕордугар Николай Николаевич Михайловка, дьиз кэргэнигэр, аймахтарыгар Болтоно орто оскуолатыгар биригэ үөрэммит доҕотторо – 2005 сыллаах выпуск уонна кылаас салайааччыта Ульяна Михайловна Слепцова.

Күндү биригэ үөрэммит истинг доҕорбут ГОРОДЕЦКАЙ Афанасий Васильевич

уһун ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Екатерина Филипповнаҕа, оҕолоругар, сизэнэригэр, биригэ төрөөбүт эдьийигэр Капитолина Васильевнаҕа, Полина Васильевнаҕа, аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Кытаанах орто оскуолатын 1973 сыллаах выпуһа.

Кутурбаннын тиздэллэр:
- Городецкай Афанасий Васильевич ыарахан ыалдьан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, оҕолоругар, эдьийигэр Капитолина Васильевна Городецкаяҕа уонна чугас аймахтарыгар Чурапчыттан Т.И. Романова дьиз кэргэнэ.

Күндүтүк саныыр биригэ үөрэммит оҕо сааспыт доҕоро, дьүөгэбит, Чакыр нэһилиэгин олохтооҕо

ПОПОВА Ульяна Васильевна

ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сизэнэригэр, биригэ төрөөбүттэригэр, аймахтарыгар, чугас дьонугар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Биригэ үөрэммит үлээннээхтэрэ – Чакыр аҕыс кылаастаах оскуолатын 3 выпуһа, Хайахсыт орто оскуолатын 1 выпуһа.

Кутурбаннын тиздэллэр:
- Тапталлаах ийэлэрэ, эбэлэрэ, эдьийдэрэ, Чакыр нэһилиэгин олохтооҕо Попова Ульяна Васильевна ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, сизэнэригэр, биригэ төрөөбүттэригэр, күтүөттэригэр Алексей Васильевич Филипповка, кини дьиз кэргэнигэр Хатылыттан, Чурапчыттан, Дьокуускайтан бары аймах Дорогуновтар.

Прокуратура Чурапчинского района проводит «Горячую линию»

В связи с участвовавшими случаями нарушений прав инвалидов, прокуратурой Чурапчинского района проводится «горячая линия» по вопросам защиты прав и социальных гарантий инвалидов, в том числе детей-инвалидов.

«Горячая линия» будет проводиться в период с 29 марта по 09 апреля 2021 года в течение рабочего дня сотрудниками прокуратуры Чурапчинского района по контактному телефону - 8 (41151) 42-662.

Гражданам, желающим обратиться в прокуратуру Чурапчинского района, необходимо иметь при себе документ, удостоверяющий личность.

Прокуратура Чурапчинского района.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

Продается жилой 2-х этажный дом, земельным участком с общей площадью 1839,68 кв.м. + гараж с площадью 126,3 кв.м. + здание под магазин с площадью 171,2 кв.м. по адресу: с. Чурапча ул. А.И. Федотова дом 14 магазин "Дабаан". Здание расположено в прилегающем к центру районе, удобное транспортное сообщение. Справки по телефону: 8914-220-01-08. (в рабочее время с 9 до 18ч).

Күндү тапталлаах ийэтэ, тыыл уонна үлэ бэтэрээнэ **НИКОЛАЕВА Елизавета Лаврентьевна** олохтон туораабытынан, Болугур нэһилиэгин Р.И.Константинов аатынан Амма орто оскуолатын педагог-библэтиэкэригэр Альбина Егоровна Эрматоваҕа дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Амма орто оскуолатын кэлэктиибэ, профкома, Чурапчы улуһун үөрэххэ салалтата, үөрэх үлэһиттэрин профсоюзун улуустаабы кэммитиэтэ, оскуола библэтиэкэрдэрэ.

Чакыр нэһилиэгин олохтооҕо, өр сылларга Чурапчы оройуонун прокуратураһыгар үтүө суобастаахтык үлэлээбит

КАРПОВА Люция Васильевна

олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Михаил Лазаревич Карповка, оҕолоругар, аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

Чурапчы улуһун прокуратураһын кэлэктиибэ.

Кутурбаннын тиздэллэр:
- Чакыр нэһилиэгин олохтооҕо, Прокуратура бэтэрээнэ Карпова Люция Васильевна ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, оҕолоругар, сизэнэригэр Үөһээ Булуттан, Бэрдигэстээхтэн, Чурапчыттан бары Салгыновтар.

Чурапчы улуһун уонна Чурапчы нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, Хоту көһөрүлүү кыттылааҕа, норуот эмчитэ, педагогическай үлэ бэтэрээнэ, Арассыйа суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ

КАЖЕНКИНА Евдокия Митрофановна

уһун, ыарахан ыарыттан олохтон туораабытын дьүөгэлэригэр, аймахтарыгар дириг кутуртууан туран иһитиннэрэбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сизэнэ, балта.

Кутурбаннын тиздэллэр:
- Чурапчы улуһун уонна Чурапчы нэһилиэгин Бочуоттаах олохтооҕо, Хоту көһөрүлүү кыттылааҕа, норуот эмчитэ, педагогическай үлэ бэтэрээнэ, Арассыйа суруналыыстарын сойууһун чилиэнэ Каженикина Евдокия Митрофановна уһун, ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр Николай Николаевич Каженикина, кыргыттарыгар, сизэнэригэр, чугас аймахтарыгар улуустаабы "Сана олох" эрдээксийэ кэлэктиибэ уонна улуус суруналыыстарын сойууһа.

- Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, тапталлаах кэргэнэ, күндү ийэлэрэ, эбэтэ Каженикина Евдокия Митрофановна уһун, ыарахан ыарыттан олохтон туораабытынан, кэргэнигэр, аймахтарыгар Николай Николаевич Каженикина, кыргыттарыгар, сизэнэригэр Арылаахтан Аана, Ньюкулай Захаровтар уонна оҕолоро.



Ген. дирижтэр - **Н.М. СТРУЧКОВА.**
Кылаабынай эрдээктэр - **Л.В. ГОРХОВА.**
Кылаабынай эрдээктэри солбуйааччы - **Е.Г. МАКАРИНСКАЯ.**
Эпизиттир сбирэтээр, сурук отделе - **А.Н. ЗАХАРОВА.**
Тыа хаһаайыстыбата, экзенимикэ отделе - **А.М. СЛЕПЦОВ.**
Кэрэспэдиэһинэр - **С.А. ЖЕНДРИНСКИЙ, М.В. ПЕТРОВА.**
Танааччы - **Л.К. ПОПОВА.**
Бэчээттээчи - **Ф.А. ПРОТОДЬЯКОНОВ.**

Хаһыат бэчээккэ бэриллэр графика: 16 х 00 м. Бэчээккэ бэрилиннэ: 16 х 00 м. "Сахабэчээт" автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хаһыат эрдээксийэтигэр 01.04.2021 с. офсетка бэчээттэннэ. Типография аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а". Индекс: ПИ964. Хаһыат нэдиэллээх икитэ: оптуорунука уонна бэтиинсэ тахсар.

Тэрийэн таһаарааччылар: СӨ Бырабытыалыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Судаарыстыбаннай автономнай тэрилтэтин "Сана олох" хаһыат эрдээксийэтигэр.
677000, Дьокуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб.
төл/факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabechchat@mail.ru.
Российской Федерация Роскомнадзор СӨ салалтатыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүмэрэ – ПИ №ТУ14-00559.

Эрдээксийэ аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., Карл Маркс уул., 26 "а".
Төлөпүүннэрбит: эрдээктэр – 41-332, отделе – 41-265, 41-358.
E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, instagram: @sanaoloh

Бэчээккэ сакаас: № 23 (11776)

Кэмийэ: 2 бэч. лине

Ахсаана 1200. Хаһыат сыаната: 15

Ааптар суругар этилэр санаа редакция позициялар мэдэһи сөп түбэһэр буолбатах. Суруука ыйылар чакчылар кырыытаастарыгар этилэтиги ааптар тус бэйэтигэр.